کوردپەروەری، کوردایەتیی ییال و جاشەتی.. کاوە جەلال

ەبەری

ئەمە "هەرەمی کوردستان" تەواو شەواوە، ستەمکاریەکانی کوردایەتیی ییال هەموو سنووردکیان بەزاندووە و کوردکان لە لایەن ستەمکارانەوە خزەنراونەتە نەو دەخکی ئەوها دژوارەوە کە ەنگە بە کارساتی سامناک بە ئەوان کەتایی پەبەت. ئەم ەوشە دەمانبزوەنەت بە ئەوەی ەخنەیانە کار لە ابوردوودا بکەینەوە، چونکە سەرئەنجامی کرەکی ئەو کوردایەتیە ییالیە و بە دەرخستنی چیەتی و سەرەیە چەکداریەکانی باشتر لەی تەدەگەین.
لەنەو کوردانی ئەراقدا بەگشتی تەوانینەک سەروەر: ئەو گرووپانە کە لە شاخ شەیان کردووە، ەوا بوون، وەلە هەموو دژبەرانیان ناەوا و "جاش"، واتا "خائین" بوون. ئایا ئەوە استە؟ ئایا تەروانینی بەو چەشنە سەرئەنجامی هەست و سزە یان دەرئەنجامگیریە لە نرخاندنی ەخنەیەوە؟ کەواتە ئایا تا چەند شەکران بریتی بوون لە زگاریخواز، ئەتانەمیخواز، خەگەرا، شەیدای دەسەات یان بازرگانی شە؟ هەروەها تا چەند دژبەرانیان خائین، کوردپەروەر یان ناچارکراو بوون بە شە؟
خەریکبوونمان بەو پرسیارانەوە مەژووناسیانە نیە، بە پەچەوانەوە ەخنەیی-سەسیالە و بە نزیککەوتنەوە لە وەامی پرسیارکان لە ئاگایی "شیمانە"وە دەستپەکەکان (1961 و 1976) دەنرخنین بە چەند ئامانجکەوە: 1) تەگەیشتن لەو دوو دەستپەکە چەکداریە، 2) ئاشکراکردنی زاری واژە و استە دەربەی کوردایەتیچیان وەک درزن، 3) بەشداریەکی خەیی لە بەئاگاهەناندا سبارەت بەو پەداویستیە کە دەبەت سەرجەم مەژووی کوردکانی ئەراق لە 1961 بەدووا تا هەنووکە "ەخنەیانە هەبسەنگنرەت و سەرلەنوە بنووسرەتەوە"، تاکو ئیدی سەرجەمی ئەو حیکایەتانە لەکاربخرەن کە تا ئەمە بە دەنگی بەند دەگەرەنەوە، بە نموونە حیکایەتی "بزووتنەوەی زگاریخوازی کوردی" یان "شەشی نوەی گەلەکەمان".
ئەمە بە ئەم مەبەستە دوو دەرچەمان چەسپاندووە: زمان و مرەف. زمان دەرفەتمان بە دەخسەنەت کە چیەتیی یاخیبوونکان لە کرەکەوە دیاری بکەین و هاوکات کوردایەتیی ییال وەک درزن، وەک ناکوردایەتی، دەربخەین، لەرشدا بگومان گرنگترین وشکان

ئاستەوخۆ لە "فەرهەنگی کوردایەتی"یەوە وەردەگرین کە بریتین لە: "کوردپەروەری"، "ئازگاری" یان "ئازگاریخوازی" و هەوە دەدەین لە ڕەوانبێژی، لە ئەدگاری هەوا-وشەی لە زار دەردراو، بەریان بدەین. ئەوجا لەبەر ئەوەی ئەمە لەڕەدا لە بەردەم پرسی "سیاسەت-کردن-دایەن"، ئەوا دەبێت ئەو هەستە ئەمانییە بهێنینە نەوانەوە کە کوردەکان لە ئەڕەبەکانیان وەرگرتووە و بریتییە لە: "سیاسەت فەننی مومکینە".

وەلە دەرچەی مرۆڤی لەم پێوەندییەدا کە سیاسەت-کردن-ە وەک "بەرپرسیاری"، دەمانخاتە بەردەم دوو جۆر چالاکوان کە بریتین لە "سیاسەتیار" و "سیاسەتباز"، هاوکات پێوەند بەم جۆرەی دووەمەوە ناچار دەبین جیاوازی بکەین لە نێوان "سیاسەتبازی سازمەند" و "سیاسەتبازی ئاوازمەند"دا، کە ئیدی لەرەوە دەرفەتمان بۆ دەخسێت بپێنەوە بەرەو پرسی "جاشەتی" و بە هاونکردنەوەی لە ئەدگاری جنۆو بەریبدەین، وەلە لەم لایەنەشدا ناچار دەبین جیاوازی بکەین لە نێوان جاشەتی وەک کوردپەروەری / کوردایەتی لە لایەک و جاشەتی وەک تاوانکاریی جەنگ لە لایەکی دی. بگومان بەبێ چەسپاندنی تێگەکانی "شەشگەیی" و "ئازگاریخوازی"، واتا "دەوڵەتخوازی"، نەشیاوە لە تێگەی "جاش" یان "خیانەت" تێبگەین، چونکە تەنیا ئەم جۆرە هەوەستە یان بزاوتە سیاسییانە دەتوانن ڕەوایەتی بە خەیان بدەن کە لە جیهانبینییانەوە جیاوازی لە نێوان خائین و ناخائیندا دابنێن – ئەوە گەر تەنانەت تاکلایەنە، ئیدیلگیانە، بێت.

1- زمان وەک کرۆکدەربڕ و ڕەوانبێژی

وشەی داڕژراوی "کوردپەروەر" کە "کورد" و "پەروەر" لە خۆ دەگرێت، واتای "کورد-خۆشویستەر" دەگەیەنێت. پەروەر بەگوێرەی "فەرهەنگی کوردستان"ی گیو موکریانی بەواتای "پەروەندە"، "خۆشویستەر"، "ئاڤێندار". ئاشکرایە، گەر کەسێک کەسێکی دیکە یان گەلی خۆی خۆش بوێت، ئەوا دیارە بەختەوەر بێت، بەڵام بۆی، ژیان و گوزەرانی باش بن و هتد، ئەوجا گەر بەوا بە خۆی بهێنێت کە دەبێت لە پەناوی گەلەکەیدا تێبکۆشێت، ئەوا ئامادەیە خۆی لەو پەناوەدا بەخت بکات – جا بەرپرس بێت یان شەکەری ئیال (پشمەرگە).

لەبەر ئەوەی زمان، لەرە: زمانی کوردی، خۆی سنووری واتاکان دیاری دەکات، ئەوا بەم ڕەیەوە ئەگەری هەر بەرپەرچێکی کەللەقانە لەکاردەکەوێت. بە نموونەی وشەی "ئازگاری" یەکسەر واتای جیابوونەوە لە شتێک یان لە کەسێک، لە بارێک یان زەردارییەک و هتد دەگەیەنێت، هەروەک دەگەترێت: "ئازگارمان بوو لەدەست ئەو زەلامە"، یان:

"دانیشتوانی ئەو گوندە بە کوشتنی ئاغاکانیان ڕزگاریان بوو لە ستەم". لە هەردوو ستەکەدا کەتایی بە ڕەوشەک هاتووە؛ یەکەمیان بە نموونەی زۆلامەکی سەغڵەتکەر وازیان لێدەهێنێت، لێیان دوور دەکەوێتەوە، یان خەیان دەریدەپەڕێنن، لە دووەمیاندا چەوسێنەرەک نەماوە، ئەوجا بەدووی ئەوەدا، بە ڕزگاربوون لە ستەم، دانیشتوانی گوندەکە چوونەتە دەخەکی "دیکە"ی ژیانەوە.
هەر لەم واتایەدا تێگەی ئامیاریناسیانەی "بزاوتی ڕزگاریخوازی" لە ئەوروپا / خەرئاوا گەیان پێدراوەک ناونان لە خەباتی گرووپە ئێتنیەکانی ئەفریکا و ئاسیا لەدژی ئیمپریالیزمی ئەوروپی بە مەبەستی دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی. بەگومان بزاوتی شۆشگێڕیش، واتا خەباتگێڕە بە گەینی فەرماسیونی جڤاکی لە وڵاتێکدا بە یەکەکی دی (خەڵکی بە سۆسیالیستی) دەتوانێت ناوی ڕزگاریخواز لە خۆی بنێت.
ئەمە لە کوردیدا هەروەها واژەی ڕەک-کەوتنمان هەیە. بە نموونەی دوو لایەن لەسەر پرسێک ڕێکدەکەون، هاوبەشی ساغدەکەنەوە، یان لە ڕووی سیاسییەوە دەسەڵاتدارانی گەلێک بە ڕێککەوتن (ئیتیفاق) ئێتنەمی بە گەلەکەیان لەنەو چەوەی دەوڵەتێکدا بەدیدەهێنن و دەبن بە بەشداریکەری دەسەڵاتی دەوڵەتی. ئەمە لێرەدا ڕزگاریخوازیمان نییە، بەڵکو شێوەی سیاسی و چەکداری بە مەبەستی ئێتنەمی لەگەڵیە، بەیە ئەخلاقی بڕێتن ڵێ بە هیچ کەس نادات ئەو کردارە ناوبنێت "بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی". ئەمە بەئاشکرا کوردانی ئێراق دەگرێتەوە: دەسەڵاتداران و دەسەڵاتخوازانیان تەنیا ویستوویانە بە یاخیبوونی "ئێتنەمیخواز" گەیانێک بەسەر پەیوەندییەکانی دەسەڵاتی نەو ئێراقدا بهێنن، واتا نەیان ویستووە کوردەکان لە ئێراق "ڕزگار بکەن": "جیابنەوە"، ڕوونتر ببڕێین، ئەوان شێوەیان نەکردووە بە ئەوەی بە جیابوونەوە دەوڵەتی کوردی دابمەزرێنن. ئاخر وەک گەتمان ڕزگاریخوازی بەواتای خەبات بە دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی کە دەشێت کەنزەرقاتیف، شۆشگێڕ یان تەنانەت ئایینی بێت. کەواتە دەربەینی "بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی"، یان "ئەلحەرەکە ئەلتەحەڕوییە ئەلکوردییە"، هیچی دیکە نییە جگە لە هەوا-وشەی دەربەراو لە زارەوە، یان ڕەوانبێژیی درزنانە.
پرسیار ئەوەیە کە ئایا ئەم کەشانەی ئاخافتن لە کەوە سەرهەڵدەدەن؟ ئاشکرایە خەڵک بەگشتی زێر خوازیاری ڕەوانبێژین، سیاسەتبازانیش، تەنانەت سیاسەتیارانیش، لەو خەڵکە جیانابنەوە (گەرچی دەبوو لەوان جیاواز بوونایە). شەواویی زمانی کوردی لە هەشی پیاوانی "خوەندەوار"ەوە، نەک داپیرە و باپیرەکانەوە، کەوتەوە، یان نەک لە بەگانانەوە، پاهەزەکی ئەم شەواندنەش مامەڵەکردنی ئێربیستییە

لەتەک زماندا (زۆر تۆژەر، تەنانەت لە فەلسەفەشدا، بە ئاڕەبی دەهزرێن و بە کوردی هزرینیان دەنووسن، جا گەر ئەوە لەبارەی فەیلەسوفێکی ئەوروپی بێت!!)، ئەوجا دانەوەی سونەتیانەی واژە و دەستەواژەی ئەوروپییانە لە ئاڕەبییەوە (کە بگومان زمانێکی دەوڵەمەند و بەپێز و بەتوانایە بە دەربڕینی کرێک، وەلە خودی کارکردنی ئاڕەبیستی کەنزەرقاتیف و هاوکات نەگونجاوە بە هزرینی ئازادی ڕەخنەیی). هزرینی ئاڕەبی بە ئەوان ستاندارتە و واژە و دەستەواژەکانیش لەوەی بزاڤێکی وشەیانە هەروا سانا لە ئاگایی سونەتییانەی خودی کەسەکانەوە وەردەگەڕێن.
بەڵام بگانان زمانی کوردییان نەشەواندووە، تەنانەت لە ئیراق یاساغیان نەکردووە، بەڵکو کوردەکان لەوە دەرفەتی خوێندنیان بە زمانی خۆیان هەبووە. گەر ڕەخنەییانە ورد بەوانین، دەبینین کە مامۆستایانی زمانی کوردی نەک تەنیا توانستی زمانفەلسەفەییان نەبووە بە بینینی ئەو کەشە ناوبراوانەی سەرەوە، وەک کوردپەروەری، کوردایەتی، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی و ئەوجا وەرگرتنی هەڵوێست لەدژی بڕیارهەڵانی نالەباریان، بەڵکو تەنانەت توانستی زمانناسییان هەندە بەی نەکردووە کە کەشە توخمییەکانی زمانی کوردی ببینن، بەتایبەتی ڕێنووس، بەڵام تەنانەت لە خوێستییانەوە نەیان توانیوە ڕێکبکەون لەسەر چارەسەری خاڵبەندی، جا گەرچی زۆر ئاسان سیستەمێکی کەما و سیمیکۆلۆن و نوقتە لە ڕێستسازیدا دادەنرێت (1).

2- هەڵچوونی کەسەکی

مەسەلەکە لە جڤاکەکدا ئەوە نییە کە "ئەو پیاوانە" هەڵدەچن و "پیاوانی دیکە"ی زەرینە هەڵناچن. لە هەموو جڤاکەکدا، سەرباری مەرکە هاوبەشە کولتووریەکانی پیاوەتی، زەرینەی پیاوان بەرپرسیاری بە بژێویی خانوادەکانیان وەردەگرن، ئەوە بە کاسپی، فەرمانبەری، کردنەوەی وەرشە و فابریکە، بازرگانیی ئازاد و بەڕێوەبەرایەتی و هتد، هاوکات هەمیشە پیاوانی دەسەڵاتداری ترادیسیۆنی لە خەمی دەسەڵاتیاندا، پیاوانی هەش بزواو و "گەلخواز" لەژێر کاریگەریی ڕووداوە سیاسییە جیهانییەکاندا، وەلە هەروەها پیاوانی دەسەڵاتگەرا، بەویژدان و موغامەرەچی، هەڵوێست وەردەگرن و یاخی دەبن، بەوەش لە پیاوانی دیکەی جڤاکەکیان جیادەبنەوە. گەر سەرجەمیانە لە مێژووی مرۆڤایەتی بەوانین، دەبینین زۆر جار دەسەڵاتگرایان لە دەوری یەکێکیان خەبوونتەوە، کە دەشێت خێی لە سروشتەوە قەوارەیەکی دەسەڵات بووبێت وەک: موکدار، باوکی دە کوە و باپیری چل کوەزا و کچەزا لە گوندەکدا، یان سەرکەزی ناودار

بووبێت، لە مێژووی نزیکتریشدا سیاسەتیار یان سیاسەتبازی دژکۆتوو بووبێت و هتد، ئەوجا دەشێت تاقم تاقم گرووپی جیاجیایان خستبێتەوە و بانگەشەکیدا تێتبووبن، یەکدییان لەناوبردبێت، تا لە کۆتاییدا گروپێکیان بەسەر هەموو ئەوانەی دیکەدا زاڵ بووە و دەوڵەتێکی دامەزراندووە، یان دەوڵەتێکی ڕوخاندووە و بە یەکێکی دیکە جێی گرتۆتەوە. لێرەدا گرنگە ئاماژە بە ئەوە بدەین کە پێینەوکە لە ستاتیی سروشتییەوە (پێشدەوڵەتییەوە) بە نێو دەوڵەتی، هەمیشە شانشینی، میرنشینی یان دیکتاتۆری بووە. ئاخر "نەشیاوە" هیچ گروپێکی ئێتنی (بە نموونە کوردەکانی ئێراق) لە ستاتیی سروشتییەوە بپەڕنرێنەوە بە نێو ستاتیی دەوڵەتی دەمەکراتی – لە سەردەمی نوێدا تەنیا دەشێت دیکتاتۆری بێت کە بگومان پیاوی هەشمەند و دڵێر و قەرارمەندی تایبەتی پێویستە. جا مرۆڤ لێگەڕێ یان لەدژی ئەم جۆرەی دەسەڵاتداری بێت، ئەوە مەسەلەیەکی دیکەیە.
دەسەڵاتگرایانی کوردی ئێراق بەدرن لەو خواستە کردەییانە. لەنێو ئەواندا هەرگیز پیاوی قەرارمەندی دەوڵەتخواز هەنەکەوتووە(2). ئەمان لە پێوەندیی سروشتیی نێو-پیاوییەوە گلاون و خەساغنەکردەوە لەنێو یەکدیدا و بەرەو دەرەوە دەست بە شەڕ دەکەن، لەڕشدا ئاشکرایە ئەم پیاوە لە ئاستێکی "زەر نزم"ی کولتووریدایە، زەر نزمتر لە ئاستی پیاوی ئەرەب – ئاخر بەندە بە ئایین و کولتوور و زمانی ئەوەوە. ئەم پیاوە نە توانییەتی چارەسەری کێشە سەرەتاییەکانی زمانەکەی بکات (ڕێنوس، خاڵبەندی، ڕستەسازی، پاکژی زمان لە واژە هەڵە و ڕواڵەتییەکان و هتد)، بەڵکو زمانەکی ستاندارت بنیاتبنێت، نە توانیویەتی ڕەخنەیانە لە هەڵبەستقانانی خەی بتوژێتەوە (نەک بە یەک، دوو، سێ توژینەوەی سوننەتی لەبارەی خانی، بەکەس، گەران و هتد، بەڵکو لەبارەی هەر یەکێکیان پێنجا، شەست، سەد توژینەوە بە مێتەدی جیاواز!)(3)، هەروەها لەبەر ئەوەی ئاستە هەشیەکەی تەواو سەرەتایی و هەشتا هەر پابەندی پراکتیکی ڕەزانە بووە و لە نەویدا هیچ گرنگییەکی بە ئاخافتنی دروستی لەگیکی نەداوە، ئەوا نەیتوانیوە بزانێت کە خەباتی سیاسی هەردەم سەیلەگییەکی پێویستە!! ئەوەندە دەستپاچە و هەش-سادەیە! ئەم پیاوە دەسەڵاتگرایە! وەڵە هەروەها زەر نامەرد و جەبانە، چونکە بە ئاماژەدان بە کاریگەرییە دەرکییەکان یان جیۆگرافیای وەاتەکەی بتوانایەکانی خەی بە دامەزراندنی دەوڵەت دەشارێتەوە.
ئەمە هەر لە چییەتیی پیاوانی خۆگرای کوردەوە کلیلەکمان دەستگیر دەبێت بە ڕستەی زەر گەراوە و جەختلەکراوی "سیاسەت فەننی مومکینە"، کە سیاسەتمەداری ئەمانی ئێتە فەن بیسمارک 18ی دیسمبەری 1863 لە پەریسیشەر لاندتاک (پەرلەمانی پرۆیسن) دەریبڕی.

سیاست بە بیسمارک گەرەک بوو وەک هونەر بەرژەوەندییەکانی دەوڵەت بسەپێنێت. ئەمڕۆ دەستەکە بەگشتی بەم چەشنە ناڤ دەکرێت: سیاست نواندنی کردار لە پێناوی کەمکردنەوەی فشار یان نەهێشتنی بارگرانی بەسەر دانیشتوانی وڵاتی خۆی. وەلێ ئەم بنەمایە هەرگیز لە هیچ سەردەمێکی کوردایەتیی ڕیالدا ڕەچاو نەکراوە، بەڵکو تەنیا لە ویستی بەشێکییەوە (پارتیکولارەوە) بە خاتری بەرژەوەندییەکانی هەر گرووپێکی سیاسی پێیەو کراوە، ئایندەی خەڵکیش وەک شتێکی لاوەکی لە پشتی ئەو بەرژەوەندییانەوە دانراوە.

3- شیمانەکانی خەبات

لە بنەڕەتدا هەموو مرۆڤێک، تەنانەت زارۆک، ڕەمەکییانە لە ژیانی سروشتییەوە، واتا ڕەژانەوە، ڕووشکانی شێوە هەڵدەسەنگێنێت. کەواتە پێویست نییە لە تیۆرییەوە، لە کتێبی خوێنراوەوە، ووە لێم پرسە بکەیت. گەر کوێکی دە ساڵان لە لایەن کوێکی بەهێزتری پازدە ساڵانەوە شێوەی پێ بفرۆشرێت، هانا بۆ بەرد یان دار دەبات، یان هەر شتێکی دیکەی بەردەست، تاکو هاوسەنگییەک چێبکات، یاخود ناڤ دەکات و کەسێکی خەی دەهێنێت کە وەک شێوفرۆشکە بەهێز؛ گەر ئەوان تاقم بن، لەدژیان برا و ئامۆزا و پورزای خەی دەهێنێت و هتد؛ هەروەها دەشێت چیدی بەو کەسانەدا نەوات تاکو خەی لە گۆچەڕێ بەدوور بگرێت. جگە لەوە هەر لە ئاگایی پێوەندییە سەروشتییەکانەوە لە کوردەواریشدا دەگوترێت: "خێت لە شێوەی خەتەڕێن بەدوور بگرە" و زەر چاک لەتەک ئامۆژگارییەکەی سونزیدا یەکدەگرێتەوە: "هەرگیز هەرش نەبێت گەر جەخت نەبێت کە سەردەکەوێت". کەواتە ئاشکرایە کە دەستاتگرایانی کورد پێکرا لە زارەکییەوە هەقیقەتی شێوە دەناسن. بەگومان گەر کەسان هەبن و بیانووت بە هەر شێوەیەک خەبات بکەن، ئەوا ڕەگەی جیاوازیان لە بەردەمدایە: خەباتی ژەرزەمینی، چالاکیی کولتووری و زمانەوانی. ئەم جۆرە کەسانە ئاگامەندن، بەوێژدانن، و ناویان دەنێین "سیاستیار". هاوکات کەسانی دیکە هەن و دەیانووت بە هەر نرخێک سیاسەت بکەن، چونکە پێی ناهاتوون و ناتوانن دابنیشن، چونکە بەهای سیاستەوە دەرکەوتوون و دەرکەوتنی پتریان گرنگە، یان سەرکەهزن و وەک کەسانی سوننەتی ناتوانن واز لە هەزکەتییان بهێنن (کوێی باوکی خەیانن)، بەوەش بناچاری بە سیاستەوە دەنالێن؛ ئەمان ناودەنێین "سیاستباز"، کە بەگومان دوو جۆرن: سیاستبازی تەنراو بە هەست و سۆز لە لایەک، سیاستبازی ئاوەزمەند لە لایەکی دی. کاتێک دەشێت جۆری یەکەمیان کە بە هەست و سۆز تەنراوە، "کوێر" بێت و بەو هەیوە زوو تێبکەوێت یان

لەناوبچێت، یاخود شەیدای ناوبانگی خۆی بێت و هەڕەشانە دەست بە شەڕی چەکداری بکات، بە ئەو مەبەستەش هانا بۆ هەر لایەنێک بەرێت بەبێ ئەوەی گرنگی بە ژیانی خەڵکی و ئاتەکەی بدات، ئەوا بە پێچەوانەوە ئەوی دووەمیان وەک سیاسەتبازی ئاوەزمەند (بەزەریی لای هەندێک ئاغایان زۆر سەرەکەز) بوێریی بۆ هەندێک هەنگاو وەردەگرێت کە دەنگە لەنەو جڤاکەکەیدا بقۆبن.

ئاشکرایە ژنەمی بۆئس، بگومان حکومەتە نەوەندییەکانی دیکەی پێش ئەویش، دەسەڵاتداریی دیکتاتۆرین، وەلێ ئەم ژنەمە لەوان زەکخراوترە و سەرەکێکی هەیە کە بە دەستی خۆی دێل دەکوژێت، تەنانەت کۆڵە بەتاوانەکەی خۆی لە زارەکییەوە فێری ئۆشکەنجەدان و کوشتنی مرۆڤ دەکات، هاوکات سوپایەکی بەهێزی مەدەرنیزەکراوی هەیە بە چەکی پێشکەوتووەوە. ئەوجا چەند ژنەمێکی دراوسێی ژنەمی ناوبراو هەن کە دوژمنی سەرسەختی کوردانی وەاتی خۆیان و بەمەش هەموو کوردانن. ئاستییەکەی ئەم دیلەمایە بە هەردوو جەرەکەی "سیاسەتباز" کە لەبەر ئەوەی ناتوانن دەستبەرداری سیاسەتکردن بن، هەروەها لەبەر ئەوەی کوردەکان بەگشتی لە ئاستێکی گەلێک نزمی کولتووری، زانستی و پیشەی دەستیدان (توانای دروستکردنی تفەنگیشیان وەک جاران نەماوە!)، ئەوا ناچارن بیار بە کارکردن لەتەک یەکێکیاندا بدەن: ژنەمی وەاتی خۆیان دراوسێکانی. وەک گەتمان لەم ڕەوشەدا سیاسەتیار خۆی مت دەکات، خۆهەستی پیاوانەی کوردیی (ئاخر ئەمە لەرەش لای جەرەکی سوننەگەرایانین) ئێی لەدەگرێت لەتەک دەسەڵاتدارانی بەغدادا کار بکات، دەنگە (پێکەوە لەتەک ژناندا) بە خەباتی ژەرزەمینی هەنگاو بنێت، هاوکات بە کاری فەرمانبەری، کاسپی، ژیان لە هەندەران و بە هەر کارێک لەوە، گوزەرانی دابین بکات. وەلێ گەر چەند سیاسەتبازێک ئاوەزمەند بن، کەواتە کەسانی ئەوتۆ بن کە ناتوانن وەک پیاوانی دیکەی گەلەکەیان بژین، ئەویش چونکە سیاسەت بووە بە پیشەیان، ئەوا ئاشکرایە "سیاسەت وەک فەننی مومکین" دەیانبزوێنێت لە پەناوی گەلەکەیاندا لەتەک ژنەمی ئەراقیدا (حکومەتەکانی ئەراقدا) کاربکەن کە هیچ نەبێت کورد بە گەل دانەنێت و مافی کولتووریی پێوا دەبینێت، جا با وەک ناسیونالیست خەریکی بەبەئسیکردنی کوردەکان بێت پێکەوە لەتەک بەئەرەبیکردنی هەندێک ناوچەی تایبەتیدا کە بایەخی ئابووریەیان هەیە. ئاخر وەک گەتمان ئەوان وەک "ئەراقی" دژی بزووتنەوەی ژگاریخوازین، ئەوان تەنیا ئەتەنەمیان دەوێت، هاوکات دەزانن کە نفوزیان لە نفوزی پیاوەکانی مەجلیسی تەشریعی و تەنفیزی زەرتر و بەیە پتر لەوان دەتوانن فشار لەسەر خەڵکی "وەاتیان" کەمبکەنەوە، بەڵێ تەنانەت لەتەک ئەو پیاوانەدا یەکدەگرنەوە و

یەکدی دەناسنن، چونکە ئەوانیش کوردپەروەر و سیاسەتبازی ئاوەندن، لەرەشدا ئاشکرایە، گەر ئەمی بئیس بە شەوازی باوی خەی ناستوخە (بە "زیلکی شەفەر نووستووا!"، "شتکی فیشک لەدەست دەرچووا!" و هەر شەوازیکی دی) ئەم یان ئەویانی کوشت، ئەوا وەک خشویستی خەک جیهان جدەهەن.

سەرلەنوە دووپاتی دەکینەوە: ئەمە ئەم کارکردنمان لەتک حکومەتکانی ئیراقدا وەک پشمەرج دانناوە، بەکو قووتر لەوە ئاماژمان بە خباتی ژیرزمینی یان وازهنان لە سیاست داوە، هاوکات دوو جەری سیاسەتبازانمان هناوەتە نەو دانوستانکەوە و خستوومانەتە بەردەم ئالترناتیف: کوردپەروەری یان عەمالەت. کەواتە ئەمە لەرەدا سەرلەنوە بەر کرکی واژەی "کوردپەروەری" دەکوینەوە کە وشیەکی بنەتیانەی فەرهنگی کوردایەتییە. ئەمش بەواتای، سیاسەتبازی ئاوزمند کە وەک کوردپەروەر تنیا ئەتنەمیخوازە، کەواتە جخت لە هاوەاتتیی ئیراقییانەی خەی دەکات، لە بنەتی سیاسەتەوە وەک فننی مومکین لەتک ژمی ئیراقی کار دەکات و نایەت بە چشنک تبکەوت کە ئیدی لە سرئەنجامدا بناچاری ببت بە عەمیل، هاوکات زەر چاک دەتوانت بە ئەرگومنت بە خکی وەاتی خەی ووبکاتەوە کە هنگاوی کارکردن لەتک ژمی وەاتی خدا لە بەرژەوندیی ئەواندایە. بەم شویە سیاسەتبازان لە مەجلیسی تشریعی و تنفیزی، یان وەک وەزیر، لە وەاتی خیان کار دەکن جا گەر تنانت ئەو ئەتنەمییە کە دەیخوازن، بەلایانەوە کەم بت. لەرەدا "سیاست وەک فننی مومکین" کراوە بە بنەت.

وەلە گەر لە کتەواری کوردکانەوە بەوانین، دەبینین کە یاخیبووەکان بەزەریی سیاسەتبازانی نائاوزمند، واتا تنراو بە هست و سز، هیانگیرساندوون و بەبەریان کردوون بەبە ئەوی لە هیچ هنگاوکی سیاسییاندا تگەی "کوردپەروەری" و ستەی "سیاست وەک فننی مومکین"یان بەهند وەرگرتبت. با وەک نموونە دوو ەوداو وەربگرین: سای 1961 کوردکانی ئیراق لە لایەن دەسەاتگرایانی ئەتنەمیخوازەوە خلیسکنرانە نەو ستاتی جنگەوە، ئەوش باشترین دەرفەت بوو بە شانشینیی ئیران کە خی لەو کوردە یاخیبووانە نزیکبخاتەوە و بە یارمەتیدانیان ئیراق بە کشی نوخییەوە خریک بکات (لەرەدا ناچینە نەو ئگاری ئیرانی "بزونەر"ی شکەوە کە بەزەریی لە تیریی پیلانگییەوە نزیکە نک لە کتەواری کوردکانەوە). ئەنجامی ئەم شکە خوناویە ئاشبەتاڵ بوو (بە بەک دەستکەوتەوە لەسەر دەستکەوتی پشووتری بگەلناساندن و پتر دەرفەتدان بە پراکتیزەکردنی کولتووری خیی). ئەویدیکیان، سای

1976، کۆرانەتر، دەستاتگرایانەتر و هۆسبازانەتر بوو لەوەی یەکەم، چونکە گەر یەکەمیان کە مارتین فان بریونیسن لەنەو چەوەی "یاخیبوونە جوتیارییەکان"دا دایدەنێت، درێژبوونەوەی تراديسیۆنی باوی چەکداریانەی کوردی بووبێت کە بە وزە و چەندێتیی فرەی مرۆڤییەوە لەدژی حکومەتی هەشتا ئێژییانە لاوازی نەوەندی یاخی بوو (جا گەرچی زەرینەی خەڵکی کورد پاسیڤ بوو)، بە پێچەوانەوە ئەوی دووەمیان بە تاقمتاقمنە لە ئۆپۆزیسیۆنی لاوازی و کەمچەکییەوە دوای تێکشکان هەڵگیرسێنرا، بەرانبەر ئۆوش ئێژمی ئیراقی زەر لە جاران بەهێزتر و هاوکات هاڤرکەکەرێکی سەرسەختی ئێژمی سووری بوو. تاقمەکان نەک هیچیان بە هیچ نەکرد، بەڵکو تەنانەت گۆیان بە وێرانکردن و بەئیرەبیکردن و بەبەئسیکردن دا.
لەڕەدا گرنگە بپرسین: ئایا دەبێت ئۆە چیی دیکە بێت جگە لە سەرهەڵدانی و هەڵپەی دەستەبات کاتێک سیاسەتبازانی تەنراو بە هەست و سۆز ئێژمی سووری بە پشتیوانی شەڵی چەکداریان دادەنێن؟ حافز ئەسەدی دوژمنی کوردان؟ ئاخر دەبێت لەڕەدا، بە وەلاوەنانی ناکۆکییە نێو-سیستەمییەکانی ئۆە دەمە و تەنیا بە هەڵچاوکردنی دەخێی کوردەکان، هەروەها بپرسین: ئایا لەبەر چە هەیەک سەرکەی دەوڵەتێک کە نەک تەنیا مافی کولتووری، بەڵکو تەنانەت مافی هاوڵاتیبوون بە کوردانی وڵاتەکەی خێی نەوا نابینێت، پشتیوانیی تاقمێک یان چەند تاقمێک کورد دەکات بە ئۆەی لەدژی ئێژمی بەئسی ئیراقی هابپەڕن؟ بە شەڵی چەکداری لە ناوچە شاخاوییە سەختەکانی کوردستانداا؟ ئەمە دەتوانین پێشبینی بکەین (تەنیا پێشبینی بکەین) کە بە ئۆە، وەک هاڤرکەکەری سەرسەختی سەددام حسێن و ئێژمەکەی، خوازراو بوو ئۆە ئێژمە لەنەو وڵاتەکەیدا بە شەڕەوە سەرقاڵ بکات، هەروەها دەتوانین پێشبینی بکەین، کە ئۆە ژەنەراڵە "فەڵباز"ە ویستوویەتی "هاوکات" کوردستانەکەی نەو ئیراق کە تا ئۆە دەمە تاکە ناوچەی یاخیبوونی کوردییانە بوو، بوێرانکردن بدات. بەکورتی: دەبێت هەر هەنگاوێکی سیاسیانەی ئۆە ژەنەراڵە سەرکەی دەوڵەتێک بخرێتە ژێر پرسیارەوە.
بەڵێ ژێر چاک دەتوانین بپرسین: ئایا ئۆەی سەربازی کە شارەزای جەنگ و پێوەندییەکانی ناوچەکەیە، هاوکات بەئسی ئیراقی و سەددام چاک دەناسێت، ناشێت پێشبینیی کردبێت کە سەددام کوردستان وێران دەکات؟
کەچی (ئۆوش بەڵاستی سەیر نییە) سیاسەتبازانی تەنراو بە هەست و سۆز، هاوکات شەیدای دەستەبات و دەرکەوتنی پتری کەسەکی، دەچنە پێوەندییەوە لەتەک دوژمنی دوژمندا، نەیاری نەیاردا، ئۆە سەرباری چییەتیی ئاشکرای دەستاتدارانی ناوچەکە، لەڕەشدا سەرجەم ژیانی بێلەگی و جڤاکی و ئابووریی گەلەکەیان بە یەک جار دەخنە

نەو حەوزی پەکەری سیاسییەو: "سەرجەم دەستکەیان دادەنێن". ئەم جەری سیاسەتباز ئەودایی هاوسەنگییەکی دەساتە کە خەی لە نەوندیایەتی، کە ئیدی لای ئەو سیاسەت وەک فەننی مومکین واتای تایبەتی وەردەگرەت: "سیاسەت هەر هەنگاوەکە بە پاراستن یان پەرپەدانی دەساتی خەیی گەر ئەو تەنانەت بە هەژارخستن و بەژاندانی خوەنی خەک بەت". ئەمە لە 1961 بەدووا تا ئەمە پەیەو دەکرەت. ئەمە چییەتیی کوردایەتیی یالە: هینی هەزەکی-گوندییانی تەنگ-ئاسە، یان پیاوانی هەستەئاوساو و سەرسام بە بەدئاکاری خولەچەخماخەیی، یاخود ئەفەندییانی تەنراو بە هەست و سەز کە سوننەتییانە لە کتەبەکانەو زانیاری کەدەکەنەو. واژەکانی کورد، کوردستان، سەسیالیزم، دەمەکراتی، پەکەا دەربەینی روانەتین و سەر بە "قسەکردن"ی ەەژانەن، چونکە دەساتگەرایانی نائاوەزمەند، وەلە فەبباز (وەک خەیان دەبەژن: "بە شەرفم زەەکە نەبەتەو!") ناتوانن بەئاشکرا ببەژن: "من بە بەرژەوەندیی سەرکیی خەم، بە ناوبانگم، لە مەیداندام و تا سەر دوا پنتی ەووتکردنم دەمنەتەو. هەموو شتەکی دی تەنیا لاوکییە". ەاستییەکەی ئەحمەد موختار جاف لە سیەکانی سەدەی بیستەمدا بەووونی بینیبووی کە سیاسەت وەک فەننی مومکین چە واتایەکی لای سیاسەتبازانی وەاتەکەی هەیە (بەوانە "مەسەلەی ویژدان").
بەەە، گەر دەساەتگەرایانی یاخیبوونەکەی 1961 کوردپەروەر بوونایە، گەر پابەندییان بە شای ئەرانەو وەک مایەی هەزی سیاسی نەبینابایە، ئەوسا لە بنەمای "سیاسەتەو وەک فەننی مومکین" ئەتەنەمیەکەی سالی 1970-یان (یان هەروەها سالی 1974-یان) قبووە دەکرد و بەوەش بە خاتری خەکی کورد ەەیان لە هەگیرسانی شەە دەگرت. هەموو تاقمەکانی دی بە هیچ شەویەک سالی 1976 دەستیان بە شەە نەدەکرد و بەو ەەیشەو بەئاگا یان بەئاگا نەدەبوون بە خزمەتکاری ئاجەندای وەاتانی دەرەکی. لەرەو ئیدی دەتوانین پەشبینی بکەین، کە بەو هەوەستە پراگماتییەی سیاسەتبازان ئەو هەموو گوندە وەران نەدەکران و شارەکان بە ەاگواستنی گوندنشینان لادەیزە نەدەکران، کەواتە کولتووری کشتیاریی کوردەواری تەکنەدەشکەنرا! دەشیا هەەبجە ژاربارانان نەکرایە! گەرمیان و ناوچەی دیکەی کوردستان ئەنفال نەکرانایە! ئەو هەموو گەنجە نەکوژرانایە و گەلەکی دی. ئەوجا بە داگیرکردنی کوەت لە لایەن ئەراقەو هەلی گونجاو بە کوردەکان (قینەاکە با ببەژین سیاسەتبازان) دەەخسا دەستی خەیان لە ەژەم بووشنن.

1-3- یاخیبوونی ترادیسیەنی

ئەم گرێکە لەنێو کوردایەتیی ڕیالدا ڕێچاوی دوو جۆر ڕێکخراو بکەین: ڕێکخراوی بنیاتنراو بە پشنمووڵەی ئۆروپیانە و تراديسیۆنی. لە جۆری یەکەمدا بۆر شارنشینانی کوردایەتیچی، هەروەها گەنجانی ڕێکخراو دەکەوین کە سامانی مرۆڤیانەی شێن، هەروەها بڕوایان بە مەسەلەیەک هەیە و لە پێناویدا تێدەکۆشن. ڕاستیەکەی ئەمان بەهەی دابڕاویەوە لە گەلەکەمکەرانی سەرەوە، بەهەی باڵادەستیی ناوبانگ و هەروەها نەبوونی هۆشکی ڕەخنەیەوە، فریودراوانن یان خۆفریوداوانن، بەڵێ سەخت تێکەوتوون. لە جۆری دووەمدا بۆر هەزەکتی دەکەوین کە خەی لە تراديسیۆنەوە ڕێکخراوە، وەلێ ئەمیش خەی بەسەر ڕێکخراوی تەکنیکیانە بنیاتنراوی شارنشینانەوە دەبینتەوە.

1-1-3 خوێندەوار و سیاسەتبازی زانیاری کەکەرەوە

ئەم گرێکە بە تێگەیشتنی ڕوونتر لە تێکەوتنی گەنجان نموونەی ڕیال وەربگرین.
کوڕێک، ناوەڕاستی دووەمی حەفتاکان، چەند ڕۆژێک هەڤاڵ و هاوڕێیەکی لە گەڕێک نابینێت، پاشان کتوپڕ هەڤاڵەکەی دەردەکەوێتەوە و پێی ڕادەگەیەنێت کە "لە سەرەوە بووە". کوڕە چاوانی دەگێشنەوە و لێی دەپرسێت: "کاک نەوشیروانت بینی؟"، ئەویش وەڵام دەداتەوە: "ئەی چەن، ڕۆژێک کاتم لەگەڵدا بەسەر برد". کوڕە بە پەرۆشەوە لێی دەپرسێت: "شەوی چۆنە؟ دەڕەن زۆر زیرەکە!"، ئەویش وەڵامدەداتەوە: "پیاوێکی خێڵە و قەڕەوی لووتپانە، تا بڕێیت زمانشیرینە، تۆر نابیت لە موناقەشە لەگەڵی، ئەوەندە زیرەکە."
نموونەی دووەم نەبوونی ئاگایی ناوەڵەی ڕەخنەییمان لای گەنجان پێشان دەدات: لە ناوەڕاستی دووەمی حەفتاکانی سەدەی بیستەمدا لە هەندەران گەلەکەمکێکی بە حساب خوێندکاری زیندەکرێتەوە و ناوێکی پێدا هەڵدەواسرێت: "کەمەڵەی خوێندکارانی کوردستان لە دەرەوەی وڵات"، کورتکراوە ئینگلیزییەکەی: ئەکسا. وەلێ لەم کەمەڵەیەدا ڕەنگە لە دە کەس دووانیان خوێندکاری زانکۆ بووبن! ئەوانیدی پەنابەری بێکار بوون، یان تاک و تەرایان دەورەیەکی پیشەیی دەبینی. گەر لای ئەو گەنجانە کەمترین ئاگایی ڕەخنەیی لەگەڵ بووایە، یەکسەر دەیانبینی کە کەمەڵەکیان گەلەکەمکێیە، کەواتە هیچ بنەڕەتێکی پیشەیی-خوێندکاریی نییە، هەروەها دەیانتوانی لەگیکیانە دەربئەنجامێنن کە ئەو بنەماو کەمەڵەیە دەرەنێی گەلەکەمکەکەی نەو وڵاتە، کەواتە لەوەش گەلەکەمکە-ڕێکخراو هەیە و بەو ڕەیشەوە دەیانبینی کە پیاوانی درزن و

دەستاتگرا بەسەر خەڵکەوە زیتبووندتەوە، کەواتە وەاتکەیان خزمنراوەتە نەو دۆخکی پەمەترسیدەوە.
ئەو نمونانە پشانی دەدەن کە چەن گەنجە ڕەکخراوکان پکەا لە سەرتاکانی کوردایەتیی یالەوە دەبوون بە دەستکەلای خواستە دەستاتگراکانی پیاوانی خوندەواری کوردایەتیچی و هزکی-گوندیەکان. ئەوانیان نەدەناسی.
ئەوجا ئەمە لە پیوندییە نەو-بەرییەکاندا بەر کشەی کرکی دکەوین: بەرانبەر هزکەتیی ڕەکخراو کە سیاسیانە چالاک بووە و خی وەک ڕەکخراو بەسەر ڕەکخراوی گەنجانەی سیاسییەوە دەبینتەوە، شەشگەانی خاوەن ئەتیک (ئەخلاقناسی) لە گەڵە نین، بەکو خوندەوارانی سزمندی سیاستنزان و عەسابەی خولچەخماخەیی. کەواتە لەبەر ئەوەی شەشگەتی لەگەڵە نیە (گەرچی سنگدرپەیوان کردوویانە بە ویردی سەر زمانیان) کە بتوانت لە سەردمانی تقیەوەی ناککیەکاندا هزکتی بە کرداری سەربازی لەناوبەرت یان لەدەسەات بخات، بەکو بە پچەوانەوە سیاستبازانی تنگ-ئاسە و سزمند چەوەک خوندەوار و چەوەک عەسابەی خولچەخماخەیی لە مەیدانداین، ئەوا کشە تقیوکان چارسرنکراو دەمننەوە، ئەوەش هاوکات بەگەیە کە هیچ ناسیونالیزمک لەو مەیدانە سیاسی-چکداریەدا لەگەڵە نیە: وەک بنەت و دوا مەبەستی ڕووتکراوی هموان – کەواتە وەک نەوەندی هاوبەشیان.
ئەمە دەبەت بە تگەیشتن لەو بەدەوشە بگەینەوە بە هپەی کەسکییانەی دەسەات، وەلە جەی سەرنج کە ئەوە مەدەنتی و لەهاتوویی کەسی و ئەتەتی (دەستەیشتوویی ڕەزلگیراو و بەوەش ناسنراو) نین کە مەتەی هنگاوکان بن، بەکو لەردا زۆر بەتایبەتی بەر میللیبوون لە واتای فراوانیدا دکەوین، لەرشدا ئاشکرایە کە توخمکی لادییانەی لە خ گرتووە و لە ناخی خوندەواران و عەسابەی خولچەخماخەیی سیاستبازدا کارایە. زۆر لەم سیاستبازانە (ئەفندییە سزمندە گەلخوازکانی لەدەربچت کە زۆرینەیان لەناوچوون یان کرامتیان وازی لە سیاست پهنان) بە حوکمی میللیبوون ئافینتییەکیان (پیوستییەکیان / هگرییەکیان) بە لادییەتی و بەوەش بە هزکەتی "بگشتی" هیە. لەم پیوندییەدا جەی سەرنج کە پیاوانی کارکتەر شاری، ئەفسرانی خاوەن قودسییەت، بەندەران و بازرگانانی تایبەت کە شاریانە ئاگایان لە بواری ئابووری و ژیاندا بزواوە، "بزیان نایەت" لە کوردایەتیچییان نزیکبکەونەوە – سووکن لەبەر چاویان.

2-1-3- هزکەتی وەک شانیی خەڵەرەوە

ئەم پەیوەندە بە تەکخراوی هزرکییەوە لە بەردەم پرسی "عەسەبییەت"دا ین (ئیبن خەلدون)، واتا هاوسزکەتی، بە زمانی گشتی: رایەڵی خوەن، کە لە هەر کردارەکی جقاکی و جقاکی-سیاسیدا ئەم بنەمایی هەیە:
"من دژی براکەم، من و براکەم دژی ئامزاکەم، من و براکەم و ئامزاکەم دژی هەموو ئەوانیدی".
لە هەشی سیاسەتبازی هزرکیدا "گەل" وەک تگە (مەفهوم) چنەبووە و چنابەت، ئاخر گەر چەببەت، ئەوسا هز هەدەوشتەوە – ئەو خی هەیدەوشنتەوە. بەڵە تەنانەت "کوردستان"یش تگە نییە، بەڵکو تەنیا وشیەکی باوی ەڕژانیە. لە هەشی کەسی هزرکیدا جقاکەتی تەواوکراوە، ئەوجا گەر بەهەی خشانییەوە لە سیاسەت و گروپی سیاسی ناچار بەت بە ئەوەی ناوی گەل بەرەت، ئەوا تەنیا مەبەستی لە کەنگلەمراتە (تەکەڵە / خەکردنەوە) و لە نەویدا هزرکان سەنتەری دەسەڵاتن. ئەو وەک هزرکی ناتوانەت وەک تاکەک، تەنیا کوەی باوک و دایکەک، لە بەرژەوەندییەکی گشتی بهزرەت، ئەوجا تبگات کە گەل، نیشتمان، کوردستان و هتد وشەی سەر کاغز نین (گەرچی دەشەت ئەوەش بن)، بەڵکو تگەی یەکانیین و بە هزرین هەڵهنجراون، ئەوجا لەبەر ئەوەی هەڵهنجراوی کەسەکین، ئەوا ناخەکییانە کارا دەبن و کردارەکانی ئەو دیاری دەکەن، کە پاشان دەشەت نەوکەییانە ببن بە ئامانجی سیاسی.
بە هزرکییان کە ئەڤەی جقاکی تەواوکراون، کەواتە کەسەتیی سەربەخیان نییە، جقاکە تەواوکراوکەیان پشتریی لە هەر شتەکی دیکە هەیە، بەیە بەتایبەتی لەو دەخانەدا کە لەڕبوونیان (وجودیان) دەکەوەتە مەترسییەوە، لە هیچ هەنگاوەک ناسەمنەوە و دەبن بە وەحشی: لە قەنتەراتی سەربازییەوە بە بگانان و هەنانیان بە نەو وەاتی خە تا دگات بە کوشتنی ئاشکرا و نائاشکرای هەر ناحزەک، و زەری دی. وەڵە ئەم لەنەو سەرجەم پەیوەندییەکانی ئەتەنەمیخوازیدا شڵەی خەهشتنەوەیە نەک خیانەت، بە پچەوانەشەوە "لە گەشنیگای" شڵەشگڵەییەوە، واتا خباتەوە بە پڵەاندنەوەی فەرماسینی جقاکی سەردەم بە فەرماسینەکی دیکە کە ئیدیەلگییانە تەواوکراوە، دەبەت بە خیانەت. ئاخر شڵەشگڵەان لە ەوانگەی ئیدیەلگییانەی خیانەوە جقاکەکی دیکە دەکەن بە ئامانجی خباتیان و لەنەویدا هزرکەتی جی نابەتەوە، بەڵکو هەوەشنراوەتەوە. بە شەویەکی دی ببژین: سیاسەتبازانی خوەندەواری کەنزرقاتیف و ئەتەنەمیخواز مافیان نییە ئەو جەرە پەرچەکردارانەی هزرکییان بە خیانەت یان جاشەتی ناوزەد بکەن، چونکە خییان پاەزەری پەیوەندییەکانی قەوارە کەمڵایەتی-کولتووریەکەی سەردەمن.

2-3 چوونەناوەکی گەلەکەمەکی هاوبەرژەوەندییان و هەژەکەتی

بەسەر ڕەکخراوی سیاسییەوە کە بە تەکنیکی ڕەکخراوەیی ئەوروپی بنیاتنراوە، دوو جۆر قەوارە زیندەبنەوە: گەلەکەمەکی هاوبەرژەوەندییان و ڕەکخراوی ترادیسیۆنی-هەژەکی. وەک گەتمان، هەژەکەتی مۆژووییانە ڕەکخراوە، خۆی قەوارەیەکی بەرجەستەیە وەک بنەڕەتی شێوە دەسەڵاتداریی میرنشینی یان شانشینی، هەر بەم ڕەکخراوییەشی وەک سەری ڕەکخراوی سیاسیی نەو شارکان وەردەگیرێت و ئەو خەیشی هەر ئەوی دەوێت. بەگومان خەبەسەرکردن، وەلێ لە شێوەی گەلەکەمەکیدا، سیاسەتبازانی خوێندەواری سەربەخۆ و خولەچەخماخەیش دەگرێتەوە. وەلێ لە هەردوو ڕووەوە گەنجانی ڕەکخراو دەستوێژی گەیشتنن بە خواستە دەسەڵاتگەراکانی ئەوان، لەڕشدا دەبێت نەوەندیارانی متمانەپێکراو لە سەرەوە بەرەو ژێر ببن بە پردێک ڕووەو گەنجانی "ئاکشراو" و ڕەکخراو. لەڕدا جێی سەرنجە کە لەنەو ئەم نەوەندیارانەدا لە ڕووی کەسێتییەوە بەدترین چالاکوانانی سیاسی هەن، ئەوجا گەر هەندێکیان پێش وەرگرتنی پێگەی نەوەندیار تەنانەت بەد نەبووبێتن، بە حوکمی پێگەکەیان و پێوەندییەکان کە ئەوان خەیان لە نەویاندا دەبینن، ئەوهایان لەدەردەچێت، چونکە کاتێک لەو پێگە نەوانییەوە بەرەو ژێر دەسەڵات دەنوێنن و هاوکات بەرەو ژوور چاویان لە گەیشتنە بە پێگەی باڵاتر، ئیدی سووکە چەژی دەسەڵات نەوسی پتری دەسەڵاتیان لا دەوروژێنێت، بۆیە لەڕ زەرترین "کارکتەری پاسکیلسوار" لێگەڕێن: ئەو کەسانە کە بەرەو ژێر پایەدار لەدەدەن و بەرەو ژوور چەماونەتەوە، واتا (لە ڕووی پسیکەلێگیەوە) "کەسێتییەکی پیس"یان هەیە بە گەلێک مەرکی نێگەتیڤەوە، وەک: درەزن، فریودەر، ماستاوچی، توانجهاوێژ، تەنانەت شەقهاوێژ لە کەسانی ژێر خەیان و چەماوە بە کەسانی ژوور خەیان (4). ئەمە ئەمڕە لە نزیکەوە و بەڕوونی ڕەنگی ئەم "پاسکیلسوارانە" لە پاراستنی پێوەندییە ستەمکارەکانی کوردایەتیی ڕیالدا دەبینین. بەگومان ئەمە ناتوانین لەنەو گەلەکەمەکەچییاندا ڕەچاوی ئەو هەموو ئۆفەندییە پڕ هەست و سۆزە نەکەین کە بەوایان وایە دەبێت "بە کورد و کوردستان" تەبەکەشن – و زەریان لەناوچوون، وەلێ کەمیان مانەوە و وازیان هێناوە. ئاخر ئەوە فاکتە کە لە نەویاندا سیاسەتیار و هونەرمەندان و نووسەرانی سوننەتی هەن، کەسانی دڵگەرم هەن کە چالاکیی سیاسیی باوکانیان لە ڕابووردووەدا کاری تێکردوون و دڵیانەوێت ڕێگەی باوکیان بگرنە بەر. ئەم جۆرە کەسانە لە کوردایەتیی ڕیالدا خوازراو نین، تەنانەت بەزراون، چونکە مایەی سەغڵەتین بە چەتە باڵادەستەکان، یان بە ئەو کەسانە کە بە مەبەستی

لرفلەدان و گەیشتن بە پارەی مفت دەچنە نەو کوردایەتییەوە.
بنەڕەتەکی کوردایەتی ڕیال ئەویە کە لە پشمەرگایەتیدا ڕاستەوخۆ درێژ بە "چەژ" و "هەڤتار"ی میللی دەدات، لەرشدا هەشسامیی ترادیسیۆنی بە "ئازایەتییە ناسنراوەکانی جڤاکی جوتیاری" ("خولە کون لە جەرگیدا نییە"، "بە شەرەفم کردیەکە نەبتەوە" و گەلەکی دی) یەکسەر، لێنەهزریو، کارایی پراکتیکی وەردەگرێت. ئاشکرایە خولە چەخماخانی میللیی نەو شارەکان: پیاوانی سمەزلی جامەدانی قیت، سەنگدرپەیو، باڤشکردەوە، کە بە هەشەی زارەکی یان بە فەدانی فیشەک بە نەو حەوشەی ئەم یان ئەو مالی دەوەستند گیرفانیان پڕ دەکەنەوە، یەکسەر لەتەک ئەو وێنەیی پشمەرگەدا یەکدەگرنەوە، چونکە چە وێنەکە و چە زەبر سەر بە چەژ و کارەکتەری خەیانن. بەڵێ تەنانەت ئەم بیچمانە و ئەفسانەییە میللییە سیاسەتبازەکان زەر جار لە ژیانی ڕۆژانەی جڤاکییەوە یەکدیان ناسیوە (5)، هەندەکیان لە خوێندنی زانکۆیشدا هەر دەمانچەیەکانی جارانیان بوون، ئەوجا لەبەر ئەوەی خوێندەوارەکان ئەوەها خولەچەخماخەییانە لە دەسەڵات تەدەگەن، ئەوا لەو کاتانەشدا کە لەدژی هەزەکی-گوندییان دەچنە شەڕەوە، هەشتا هەر ئافینەتییەکەیان بە میللیبوون و بەسەر ئەویشدا بە هەزەکەتی، پابەند دەیانهێڵنەتەوە بە جۆری سیاسەتکردنی هەزەکییانەوە. لەبەرەدا جێی سەرنجە ئەم لادێییەتییە بە ئافینەتییەوە بە هەزەکی-گوندی دەشت لە دەخەکشاویە سیاسییەکاندا بە هادیەک تەسلیم ببێت کە ئیدی ڕاستەوخۆ مەدەلی بنیاتنانی دەسەڵات لە هەزەکەتییەوە وەربگرێت، بە نموونە بەرژەوەندییەکانی گەلەکەمەکەکەرانی سەرەوە پەویستی بکەن کە کۆی دەسەڵاتدارەکی ناسراو بە سەرەکی گرووپەکە دابنرێت. بەگومان لادێییەتییە خولەچەخماخەییەکە زەر جار هەر لە سەرەتاوە وا دەکات کە گەلەک مەسئولی سیاسیی پەگە نزمتر کۆی خەیان لە کایەی جیاوازی سیاسی و سەربازیدا وەک دەسەڵاتدار بسەپێنن.

3- جاشەتی وەک کوردپەروەری و وەک تاوانکاریی جەنگ

تەنیا بزاوتی ڕزگاریخواز یان خەباتگێڕ لە پەناوی گۆڕینی شەوازی دەسەڵاتداریدا، هەروەها تەنیا کەسانی شەڕشگێڕ، گەلخواز، دەتوانن ڕەوایەتی بە خەیان بدەن، هەر کەسان و گرووپەک، بە جاش ناوزەد بکەن کە پێچەوانەی خواستە دەوڵەتگەرییەکانی ئەوان کردار دەنوێنن، هەر لەم جەرە تەوانینەشدا جاش واتای خائین وەردەگرێت. ئاخر ئەم ناوزەدکردنەی کەسان و گرووپان بە جاش دەستوێژەکە بە پشاندانی مەرامە سیاسییەکانی گرووپەکە کە سەرکیترینیان دامەزراندنی

دەوڵەت یان گۆڕینی جۆری دەسەڵاتداریێە، هەر لەرشۆڕ بزاوتێک بۆئاسانی ماف بە خۆی دەدات، ئەو کەس و گرووپانە کە لە گۆشەنیگای مەرامە سیاسییەکانی ئەوە خائینن، بە هەر شێوازێک لەناوبەرێت. وەلێ ئەمە بە هیچ شێوەیەک بزاوتی ئۆتۆنۆمیخواز ناگرێتەوە. هەردوو لا، یاخیبووانی نێو چیاکان کە ئاستەوخۆ عەمیلی دەوڵەتانن یان بەهۆی تێکۆشەرانێوە ناچارکێیانە بووون بە عەمیل، هێزەها هاوکارانی دەسەڵاتی نێوەندی، هاوڵاتیانی یەک دەوڵەتن و هەردوو لا جیاوازن لە هاوڵاتیانی خۆیان دەکەن، هاوکات دیاردەیێکی بەشداریێان لە دەسەڵاتی نێوەندیدا پێبکرێت. وەلێ جۆی سەرنجڕاکێشە تەنیا هاوکارانی دەسەڵاتی نێوەندی ئاستگیانە هێرشستیان دەردەخەن و وەک هاوڵاتیانی ئێرکی خۆیان بەجێدەگەیەنن. لەم ڕوانگەیەوە واژەی "جاش" هیچ بنەڕەتێکی نیێە، بەڵکو تەنیا جنێوێکە، جنێویش دەستوڕێژی کەسانی سەرمەندی هزرنەکردوو یان ئەو نەخشانەیە کە بە کیین تەنراون. جگە لەوە گەر مەسەلەکە لەو یاخیبوونانەدا چەکردنی هاوسەنگی بێت لەتەک ئێرەبەکاندا، ئەوا کاری بەو چەشنە بە هەڵەکیی ئەقڵ-سووک یان ئەقڵیەتی خولەچەخماخەیی ئەنجام نادرێت، بەڵکو تەنیا کولتووری شاریانەی تاکەکەس، مەدەنیەتی، زمانی خۆیی و هزرینی لەگیکی و هتد ئاستی نزمی کەسکیانەی کوردەکانەوە.
ئەمە دەبێت لەم پێوەندییەدا هەنگاوەکی بوێرانە بنێین و بپرسین: ئایا کە کوردپەروەرێ، ئەو کەسانە کە گەنجانی کورد بەکوشت دەدەن و ئابووریێە بنەڕەتییەکەی کوردەواری کە کشتیاری و ئاژەڵداریێە، بە لەناوبردن دەدەن، یان ئەو هێز و تیرانە کە دیاردەیێکی کوانی خۆیان، کەواتە کوانی کورد، لە کوشتن و کوردستانیش لە وێرانکردن بپارێزن؟ با بە تێگەیشتن لەم پرسیارە دیدێک ئاستەی کەتواری ئەمەی کوردەکان بکەین. ئایا ئەمە چی گەڕاوە؟ ئایا پێکەای دەسەڵاتداران قایل نین بەوە کە کێرکوک گەڕەکە سەر بە هەرێمی کوردستان نەبێت؟ ئایا هێشتا هەر چەند ناوچەیێکی دیکەی کوردی لەو هەرێمە دانەبڕاون، بەڵکە تەنانەت تۆئریب نەکراون؟ ئایا ئاشکراترین بەرهەمی قوماری سیاسی و سەربازیی عەمیلەکانی کورداێتیی ئیال دەستگرتن نەبوو بەسەر هەموو جومگەکانی ژیانی نێو هەرێمەکەدا (سیاسی، ئابووری، تەنانەت زانکەکان)؟ ئەوە بگومان تانەت دوای ئەوەی ژمارەی بۆئس تەپتەپێنی پێکردن و کونەمشکی لێکردن بە قەیسەری؟ گەر پاساوی ئەوە بهێنرێتەوە کە لە کوردستان شارێتی و بینای مەدەرن تەنیونەتەوە، زانکۆی زۆر کراونەتەوە و ئاستی زانستی پێشکەتووە، هەروەها کورد حاکمی وڵاتی خۆیەتی، لە وەڵامدا دەبژێین: بونیادی هەموو شارەکان بەهۆی هێڵپۆی بازرگانیی کورداێتیچیانەوە شێواوە و فەزای ژیان لە نێویاندا تەنگبەتەوە،

هەروەها بینای نەو شار و گوندەکان بەگشتی نالەبار دروستکراون و هاوکات دژ بە سروشتن: دژ بە ژیانی مرۆڤ، چونکە لە دروستکردنیاندا بەزەریی کارەساتی چیمەنتۆ و بلۆکی چیمەنتۆ بەکارهێنراون، ئەم کارەساتەش زستانان ساردی و هاوینان گەرمی گلدەرەوەیە، بایە بە سروشتی ناوچەکە، بەمەش بە ژیانی مرۆڤانی ئەوە ناگونجێت (گەرچی چیمەنتۆ لە هەندێک ووڵاتی زۆر سوودمەندە)، کە ئیدی مرۆڤ دەبێت بەردەوام پتر وزە بەکاربهێنێت تا ماڵێکی گەرم یان فێنک دابهێنێت (کەواتە لە ووڵاتی ئیکۆنۆمیشەوە نزیکەوە)؛ ئەوجا کاتێک لە سەردەمانی دەوڵەتی دیکتاتۆریی هەشتا کارای ئیراقدا پزیشک و ئەندازیارانی باش، مامۆستایان و تەکنیکییانی شارەزا و هتد هەڵدەکوتن، ئەمانە لە ئاستە گەلێک نزمە کولتووریەکەی کوردایەتیی ییالەوە رواڵەتگەرییەک، کەواتە بە-مەبەستی ئەوەی کە لە نەویاندا زانایانی باش زۆر دەگمەن؛ پاشان کورد لە بنەڕەتدا حاکمی وڵاتی خۆی نییە، بەڵکو دەسەڵاتگەرایانی عەمیل دەستیان بەسەر ئەو هەرەمەدا گرتووە و تا ئەمڕۆ کەمترین دەسەڵاتداریی سەربەخۆیان لێنەبینراوە، بەڵکو تەنیا ستەمکارانە بەسەر خەڵکی بەردەوام کووزاوەی نووسنووە زیتبوونەتەوە. لە کۆتاییشدا گەر ئاماژە بە گۆشەی ڕۆژییانەی ئاگایی و سەرهەڵدانی ئەدەب و هونەری باش بدرێت، ئەوا دەبڕین، کە ئەوان پێکەڵە بناغەی دیکەیان هەیە، وەک: ئاشنایی بە کولتووری کانی خۆرئاوا و گۆشەی ئاگایی، ئاڵوگۆڕبوونی ژیانی کوردەکانی ئیراق، کە لای "هەندێک کەس" بوون بە پاڵەوانی هزرین یان کاری ئەدەبی و هونەریی باش – ئەمانە پێوەندییان بە کوردایەتیی ییالەوە نییە.
وەلێ ئەمە هەندە ئاسان لە پرسی جاشێتی نابینەوە. ئەمە تەنیا سەرکەوتوو و سەرکتیرمان نییە کە ئاوەزمەندانە هەڵوەست وەردەگرن و بە پاراستنی هێز و تیرەکانیان لەتەک حکومەتی نووندیدا کار دەکەن، بەڵکو موستەشارەکانی هێشتاکانمان هەن کە زۆریان لە ئەنفالدا بەشداریییان کرد. ئەمانە تاوانباری جەنگن.
سەرەتا پرسێک ئاشکرایە: گەر سیاسەتبازانی شەیدای دەسەڵات، گەر عەسابەی خولەچەخماخەیی و هێزەکی-گوندی، ئەوجا لەپاڵیانەوە هەندێک سەرکچەت، شێوەیان بە خاتری دەسەڵات و سامان هەڵنەگیرساندبایە، ناکۆکییە نەو-هێزییەکان نەهێنرانایەتە نەو کوردایەتیی ییالەوە، ئەوسا ئەو هەموو سەرکەوزانە نەیاندەدایە پاڵ حکومەتە نووندییەکان، یان پاڵ ژەمی بەئس، و ناچار نەدەبوون بچنە شێوەی لەدژیان. سەرانی کوردایەتیی ییال هەی ئەو شێوانە بوون. ئەوجا بە وەرانکردنی گوندەکان و ڕاگواستنی گوندنشینان بە نەو شارەکان کۆشێک بە ئەو کەسانە هاتە ئاراوە کە پێشتر لە گوندەکانیاندا بە

هەر جۆرێک قەوارەیەکی بچووک یان گەورەتری دەسەڵات بووبن. کابرایەکی ئاگوزراو کە هەشت کوڕ، پێنج برا و چوار خوشک، شەست برازا و خوشکەزای هەیە و هتد، کوانی گوندەکە و دەوروبەریشی ئێزی لێدەگرن، زۆر ئاسان دەتوانێت ئێگەی دیکەی دەوڵەمەندبوون بگرێتە بەر، ئەوجا پرسی کەرامەتی مرۆڤ و عیززەتی نەفس لای ئەوی گوندی سروشتی و ئاکار فەرهودچی زۆر سنووردار کاران؛ ئەو ئێستا تەنیا کەسێکی لە ڕیشە هەڵکەنراوە و هاتووەتە نێو شاری ژیان ئاڵۆزتروە. ئەم کەسانە ئاسان دەبن بە بازرگانی شەڕ، بەمەش ئاسان دەبن بە تاوانبار.

ئاشکرایە دەبێت موستەشاران وەک تاوانبار بە دادگە بدرێن، چونکە دەیانتوانی وازبهێنن، یان گەر بەو ڕێیەوە مەترسی لەسەر ژیانیان چێ ببووایە، ئەوسا دەیانتوانی بە خاووخێزانەوە هەڵبێن بۆ ئێران – وەک دەرهاویشتەی ویژدان و کەرامەتداری. وەلێ ئەوان ئێگەی ملکەچییان بە فەرمانی دەوڵەت هەڵبژارد. سەرباری ئەوە دادبینییەک تۆندتر لە ئەوان سزای کوردایەتیچییان دەدات: وەک تاوانباری جەنگ، وەک عەمیلی دەوڵەتان، وەک سەبەبکاری ژارباران هەڵەبجە و ئەنفالی گەرمیان (و ناوچەی دیکە)، وەک سەرانسەن لە گوندنشینان، کوشتنی ئاستەوخۆی دیل و بێگوناهان، هەروەها دەستبردوو بە کەرامەتی کەیبانووانی گوندان. ئەنگە هیچ دادگەیەک نەیتوانیایە سزای مەرگ بەسەر عودەی سەددام حسێندا بسەپێنێت، سەرباری ئەو هەموو تاوانە کە ئەنجامی دان، چونکە باوکی تاوانباری سەرکی بوو کە کۆمە بێگوناهەکەی لە زارکیەوە فڕی ئەشکەنجەدان و کوشتنی دیل کرد، تا پێی ئاهات و بوو بەو تاوانبارە ناسراوە. ئەنگە دادگەیەک حوکمی زیندانیی هەمیشەیی لە نەخشانەیەکی پسیکەیی بەسەردا بدایە. بەڵێ هیچ گومانێک دادگەیەک حوکمی موستەشارانی تاوانبار و کوردایەتیچییان هەر ئەوها دەدات: سزای ئەوانەی یەکەم سووکتر دەبێت لە هینی ئەوانەی دووەم!

پەراوێز

(1) ئەمە لە بواری کاری کولتووریدا دەتوانین تەریبێکی سەرنجاکێش بە خوێنەرایی پیاوی کورد لە کایەی سیاسەتدا ئاشکرا بکەین: هەر یەکەی دەزگاکانی پەخش و وەرگێڕان پەیوەیی شەوێکی ئەنوس دەکات و دەیبووەت ئەوەی خۆی "بسەپێنێت"، بەبێ ئەوەی بەرپرسانیان لە ئاگایی بەرژەوەندیی گشتییەوە پەکەوە دابنیشن و هەوڵی ئێککەوتن لەسەر ئێنووسێک بدەن کە بێگومان گەرچی چارسەرێکی سەرجەمی نییە،

وەڵە لەبەر ئەوەی بەیاری چەند گرووپێکە، ئەوا هیچ نەبێت جۆرێکی خاڵبەندی و ڕێنوس لە نووسیندا دەکەن بە باو. لێرە "من خۆم" لە پێشینەی چالاکبوونی کولتووریدایە، هاوشێوەی پیاوەکانی نێو سیاست کە خۆیان و دەستاتیان لە نێوەندی کردارەکانیاندا دادەنێن.
(2) دەبێت "سەرەک" یان "بەرپرسی یەکەم"ی پارتێک چەند نزم، بازاڕی، بۆئەتۆرێتی، کەواتە ناسەرەک / ناسەرکردە بێت کە بە جنێوی دایک یاخود ژن "ئاوا و ئاوا"، یان بە وەشاندنی گۆچان، ڕەفتار لەتەک بەرپرسانی دیکەی پارتەکەیدا بنوێنێت؟
(3) ڕۆژێک گەنجێکی دەرچووی بەشی کوردی کە لە سلێمانی کاری شۆفێری دەکرد، هەڵیگرتم و پاشان وەک نۆفەر لەگەڵیدا کەوتمە گفتوگۆ. کۆڵە بەی باس کردم: "مامۆستایەکمان، دکتۆر …، ڕۆژێک پێی گوتین: ئێدی پێویست ناکات کڵس لە بارەی بکڵس (ناوی هەڵبەسفانەکەمان بۆئەنقەست گۆڕیوە) تۆژینەوە بنووسێت، چونکە من هەموو کارەکانم بە تۆژینەوەی دکتۆراکەم تەواو کردووە، کەواتە هیچ نەماوە لە بارەی بکڵس بگەڕێت".
(4) لەم پێوەندییەدا گەلێک جێی سەرنجە کە کاتێک مارکس ڕۆژکی زۆری بە بەرژوایانی خاوەن فابریکە دادەنا (ئاخر بەرخۆرانی ئەو سیستەمی سەرمایەگوزاریە بوون کە مارکس پێکەوە لەتەک ئینگلسی هەڤاڵ و هاوڕێیدا لە مانیفێستەکەیاندا بە هەڵهەڵە پێیدا هەڵدەدەن، ئەویش چونکە هەزی هەرگیز نەبینراوی مرۆڤیانەی "بەرداوە" / "ئازادکردووە")، ئەوا بە پێچەوانەوە بەسووبەرانی (بە زمانی ئەمڕۆ: مەنجەرانی) فابریکەکانی وەک مەترسی دەبینی، چونکە لە لایەک لە خزمەتی خاوەن فابریکەکاندا بوون و لە لایەکی دیکەوە خۆیان بەسەر پرۆلیتاریاوە دەبینییەوە.
(5) نەوشیروان مستەفا لە نزیکەوە عوسمی ئامێدی دەناسی، کە بە هیچ شێوەیەک تاکە نموونەیەک نییە، تەنانەت زۆر لە سەرانی "کۆمۆنە" سەر بە خوێندەوارانی خولێچەخماخەیی بوون. ئەمڕۆش لە مەکتەبی سیاسی و سەرکردایەتیی هەردوو پارتی دەستاتداری "یەکێتی" و "پارتی"دا گەلێک عەسابەی خولێچەخماخەیی وەک ئێندام هەن.

کتێبی پرسیارەکان.. نووسینی: پابلۆ نیرۆدا.. وەرگێرانی بۆ کوردی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد

نووسینی: پابلۆ نیرۆدا
نیگارکێش: پالما ڤالدیڤیا
وەرگێرانی بۆ سویدی لە ئیسپانییەوە: هانا نەدرێن هوگ
وەرگێرانی بۆ کوردی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد
چاپخانەی: تاستەن 2023

پێشکێشکی کورت:

نیرۆدا ناوێکی ناو ئەدەبیات و شیعرێ و بۆ خوێنەری کورد نەناسراو نییە. ئەو یەکێکە لە وەرگرانی خەڵاتی نۆبڵ و لە ساڵی ١٩٧٣ دا کۆچی دوایی کردووە. سێ مانگ بەر لە مردنی ، "کتێبی پرسیارەکان" بڵاودەکاتەوە. بڕەهەمێک کە لە ٧٤ شیعر و ٣٢٠ پرسیار پێک هاتووە. لە سێپتەمبەری ئەمساڵدا، ئەم بڕەهەمە وەردگێردرێتە سەر زمانی سویدی. بەڵام نەک وەرگرانی کەی هەموو پرسیارەکانی ناو کتێبەکە، بەڵکو وەرگرێ سویدییەکە 70 دانە لە پرسیارەکان هەڵدەبژێرێ. لەم وەرگرانەی منیشدا، دوو دانە لە پرسیارەکان لابراون. ئەویش لەبەر ئەو هۆکارە سادەیەی کە هەرچیمکرد، نەمدەتوانی بەو شێوەیە وەریبگێرم کە شایانی تێکستێ کورتە سویدییەکەی بێت.
سەرنجڕاکێش ئەوەیە ئەم شیعرانەی کە لە شێوەی پرسیاردان، بە منداڵانەکی شەش تا نە ساڵە نووسراون. بەڵام بەوەی فەنتازیایەکی قوڵ و فەلسەفی جۆهەری پرسیارەکانی ئەم کتێبە پێکدەهێنێت، پرسیار و شیعرەکانی ئەم کتێبە دەکاتە یەکێک لە جوانترین بڕەهەمکانی ئەو.
نیرۆدا لەم پرسیارانەدا، لە ڕێگای شیعرەوە، دەچێتە ناو ئەو مەملەکەتە پڕلە فەنتازیایەی کە لە منداڵدا شپڵدەدات و پرسیارە وجودی و فەلسەفییەکانی ئینسان دەخاتە بەردەست. بە کەسێک کە دەربارەی "پرسیار بە منداڵان لە زمانی شیعرەوە" دەبیستێت، پێویست ناکات بیارەکی بەپڵە بدات بە ئەوەی بەهانەیەک بدۆزێتەوە تا ئەم کتێبە نەخوێنێتەوە.

ئینسان ئەگەر لەو تەمەنەیشدا نەبێت کە شیعرەکانی ئاراستەکراوە، دەکرێ دەست بە داوێنە مندالی ناو ناخی خەیاڵەوە بگرێ و لە چاوی ئاوەوە گەشتێک بە ناو ئەم پرسیارانەدا بکات. ئەوەی کە نیردا لەم نووسینەدا کردوویەتی، هەر هەمان شتە.
هاوکات من تووشی ڕاچڵەکاندنێکی گەورە بووم لە خوێندنەوەی ئەم کتێبەدا. بە هیچ دوو دڵییەک دەتوانم بڵێم ئەم پرسیارانەی ناو کتێبی پرسیارەکان، یەکێک لە کارە ناوازەکانی ئەوە.
لەم پرسیارانەدا، نیردا زمان دەداتە کیسە و گوێ و ئەستێرە و لە هیچ جێگایەکیشدا بەشوێن وەڵامەوە نییە. ڕەنگە ونبوونی وەڵام بەهێزترین پەیامی ئەم کەمڵە پرسیار و شیعرانە بێت بە تایبەت لە زەمانێکدا کە پرسیارەکان کەمن و وەڵامە حازربەدەستەکانیش زۆرتر.
پشکشکردنی ئەم وەرگێڕانە بە بە نیگارە سەرنجڕاکێشەکانی "پاڵەماڤالدیڤیا"، بە بۆای من، وەک پشکشکردنی کارێکی ناتەواو وایە. کەموکوڕییەک کەمن ناتوانم پەی بکەمەوە. تابلۆکەی سەرەوە، یەکێک لە وێنەکانی ناو کتێبەکەیە.
ئەگەر نیردا سەرکەوتووانە ئەم پرسیارە سادە و پەمانایانە بە جدێ، ئەوا نیگارە ڕەنگاورەنگەکانی "پاڵەما"یە کە لە ڕیگەی ڕەنگ و وێنەوە ئەو کەشە فەنتازیئامێزە دەسازێنن کە پرسیارەکان پیویستییانە. بەڵام وێنەکان تایبەتن بە کاری هونەری نیگارکێشەک و لە ڕێگای نەتەوە دەکرێ ئینسان دەستی بە هەندەکییان بگات. بەڵام بە چاپکردنەوەی لە بەرگێکی کوریدا، خەرجێکی ئابووری دەوێ، کەمن لە توانای هەڵسووراندنیدا نیم.

پرسیارەکان:

بە کەندەلان، هێندە چرچ و لۆچی هەیە
ئەوەندەش کون؟

ئایا زەوی وەک زیکزیکە، بە موزیکی ئاسمان دەچڕێ؟

کە لە شادیدا ترەکا وەختێک ڕەنگی شین پەیدا بوو؟

چی گەکانی قەسکردووە
تا ئاور و تووڕەیی خەی وا باتە دەر؟

ئەو فرمێسکانەی هەشتاکە نەڕژراون
لە دەریاچە گچکەکاندا، لە چاوەوانی ڕاندان؟
یاخود دەبنە ئەو هەوبارە نادیارانەی
دەرژێنە ناو، جێگەکانی خەفەتەوە؟

بە زاری بە سەرچاوەو، لەگەڵ کامە ئەستێراندا
ڕووبارەکان دێنە پێیقین؟
گەر ڕووبار هێندە شیرینە
دەریا ئەو هەموو خوێیەی خێی لە کوێ دێنە؟

وەختێک دەریا دەبینمەو، دەریاش هەمان هەستی هەیە
یان وا ناکات؟
بە شێپۆلان هەمان پرسیار دەکەنەو
وەختیک من لێیان دەپرسم؟

ناوەڕاستی دەریا کوێیە
بە شێپۆلان بە وە ناکشێن؟

چۆن دووچەرخەیەکی جەهەنەراو
ئازادی وەردەگرێتەو؟
چۆن بتوانم بە کیسەڵە بگەمەو
لەرێیشتندا بە هەواشی ، لەو باشترم؟

بە کام ڕاستی و لەسەر کامە ناڕاستییە
باران فرمێسکی شادی خێی دەبارێنێ؟
برنج لەبەرانبەر کەدایە
بەو گشت دانە سپیەیەو پەدەکەنێ؟
بە کەڵگەکان دەدەنە قاقای پێکەنین
وەختیک ئاسمان بەرەنگ دەگری؟

قیتارێکی وەستاوی ژێر لەزمەی باران
دیمەنێکی خەفەتاوی وەکو ئەمەت، لە کوێدا بە پەیدادەکرێ؟
بە دەبە کرمی ئاوریشم
ژیانی خێی ، لە بەرگی پارچەقوماشدا بەسەربەرێ؟

هەڵە چنگی لەچی گیرکات
وەختێک لەسەر هەور ڕادەکشی تا کەمێک بحەوێتەوە؟
چۆنە هەور هێندە دەگری
هاوکاتیش ئەو، لەگەرمەی شادی خێدایە و پەزلەدەدا؟
ئەرە بەڕاست، دووکەڵە لەگەڵ هەورا دەدوێ؟

بە درەختان ڕووتدەبنەوە کاتێک چاوەڕوانی بەفرن؟
دەکرێ گەڵا لە زستاندا
بە نهێنی لەگەڵ ڕەگدا، ژیانێکی دیکە بژی؟

مانگی چواردە، بالیفە پە لە ئاردەکەی
لە چ شوێنکدا دادەنە؟

ئەی ڕەگەکەن چەن بزانن
دەبە ئەستا سەردەربێنن، تا سەر لە ڕووناکی بدەن
تا بە گوە و هەموو ڕەنگەکانیانەوە
سلاوەک لە هەوا بکەن؟

بەچی درەخت
شەخ و شەنگی ڕەگەکانی حەشاردەدا؟

شوێنەک هەیە بە چەند دەکەکۆییەکی تر؟
پرسیارەک بوو لە گوڕباخی کۆییان کرد؟
پەڕەی گوە چی پێیە بیڵێ
وەختەک بەهارچرەدەکا؟

لە قوڵایی پایزەوە
گوڵت لە زرمەی ڕەنگی زەردە چەن زرمەی دە؟
گەر گشت زەردیی کەتای بێت
ئەی نان لەچی دروست بکەین؟

چی بە زاری ئەلماسە سوورەکاندا هات
وەختەک شیلەی هەناریان دی؟
تە دەزانیت چی زەر سەختە
چنینەوە و هەڵگرتنی میوەکانە؟

ئایا پەپوولە دەبەتە ماسی باەدار
وەختە دەمرە و ڕەحی لەشقەی باەدا؟

بە کەس بە هەلیکەپتەرەکان ناڵێ
چەن بتوانن هەنگوینی دەی خەر بمژن؟
ئەگەر مەش بیتوانیبایە هەنگوینی خەی بەرهەمبێنە
دەکرا هەنگەکان تووڕە بن؟

پرتەقالەکانی سەردار، چیدەکەن لەگڵ یەکتردا
تا خەریان وەک یەک بەرکەوە؟
کە خەر بەداردەکاتەوە
وەختەک لەسەر تەختی خەوە گەدارەکەی ڕاکشاوە؟
نەتزانیوە، وەختە داری سەو گوەدەکا

بۆ ئەوەیە وەک سەو بمرێ؟

چی بۆ کولیلکەیە دەڵێن
وەختێ بڕێی کەچی باڵندا دەفڕێ؟
ئەوە کام باڵندەیانە
دەبێتە سەرکردەی کەچیان؟

پڕسیلکەکان درەنگ دێن بۆ قوتابخانە
تۆ بڵێی وا بێ، بڕلەوەی بن
نامە هوونە شووشەییەکان لە ئاسماندا دابڕش بکەن؟

چیت لەو پشتە قەمووڕتدا حەشارداوە؟
وشترێک وای بە کیسەڵ وت.
ئەی تۆ لەگەڵ پرتەقاڵدا چی باسدەکەی ؟
کیسەڵ وای وت.

پشت وانییە وشترەکان
لە کەپارەی سەرپشتیاندا، تیشکی مانگییان هەڵگرتبێ؟

هووی نەداوە هەندێک جاران
کە وشەیەک وەکو مار پێچ لە خەی دەدات؟

ژمارەی چوار، هەمان چوارە بۆ هەموومان؟
ئەی حەوتەکانیش هەرواهین؟
کە زیندانی، خەو بە هوونا‌کییەوە دەبینە
ئایا هەمان رووناکییە لە تە دەدا؟

بۆ پەنجشەممە نایەوە دوای هەینە بێت؟
تەمەنی نۆقەمبەر چەندە؟
مانگی نۆوان دیسیمبەرو جانیوەری ، ناوی چییە؟

بۆ کەاوی شەو
بۆ هەموو کوونەی ناویەوە، بەم ناوەدا دەخولێتەوە؟
بۆ بە مەرەکەبی نەبینراو دەنووسین
کاتێ وەختی تاریکی دێ؟

ئەو سەعاتەی لە خەونەکانتا لەدەدا
دەکرێ لە کوێ پەیدا بکرێ؟
ئەو خەونانەی نایەنە دی، چییان لێ دێ؟
دەچنە خەونی ئەوانەوەی کە کەسانی دی دەیبینن؟

لە چ جێیەک ، کەلکەزێرینە دوایی دێ؟
لە ڕەحتدا یاخود لەو دیوی ئاسۆوە؟

دەتوانم لە پەرتووکەکەی خەم بپرسم
کە بە ڕاستی خەم نووسیومە؟

دەستگرتن بە مەژووی ئەوانیتر!.. سەدیق سەعید هەواندزی

سەرنجێک لە بارەی وتارەکی عەبدوڵا عەباس

بەرلەوەی باسی هەوانگە، وەک بزووتنەوەیەکی شیعری نوێ ودەرکەوتەیەکی نوێ لە مێژووی ئەدەبی کوردی و شیعری کوردی لە قۆناغی هەفتاکان بکەین، سەرەتا دەبێ بگەڕێینەوە بۆ ئەو زەمینە کولتووریی و سیاسیەی کە هەوانگەی تیادا دروست بوو، چونکە هەموو بزووتنەوە و مانفێستۆکی ئەدەبی، دەرئەنجامی کۆمەڵە فاکتەکی خودی و بابەتین و دەرچوونە لەو واقیعە باوەی بوونی هەبووە. ئاشکرایە، هەوانگە لە ژێر کاریگەریەتی بزووتنەوەی شیعری عەرەبی و ئەو گۆڤارانەی ئەو کات دەردەچوون و لە پەیوەندی بەو کێشە ئازادەی لە دوای هەکەکوتننامەی ئازاراوە هاتە ئاراوە دروست بوو. چەند شاعیر و چیڕۆکنووسێک لە سەرەتای هەفتاکاندا، بە مەبستی گەو تێندانەکی نوێ بە ئەدەب و شیعری کوردی و هەنگاونان بەرە و نوێخوازی، بەیاننامەی هەوانگیان ئاگەیاند و دواتر گۆڤارەکیشیان بەو ناوەوە دەرکرد. بەگومان هەوانگە، کە کەسانێک بە هەکەیەکی پیسی هەڵنەهاتوو ناوی دەبەن، هەنگە نەیتوانیبێت گەڵانەکی ڕیشەیی لە بونیادی شیعری کوردی لە هووی فەرم و ناوەڕۆک و زمان و جیهانبینییەوە بنەتە ئاراوە، بەو مانایەی هاوشێوەبوونێک لە شیعرەکانی گرووپی هەوانگە و قۆناغی پەشووتر و دواتری هەوانگەش، لە هووی زمان و جیهانبینییەوە هەیە، بەڵام خواستی هەوانگیەکان، گەورەتر بوو لەوەی هەر تەنها لە نوێخوازی شیعری کورت بکرێتەوە، بەڵکو ئەوا بەوایان بە جەرە یاخیبوونەکی دیکە و گەڵانکاریەکی

کۆمەڵایەتی و کولتووریی و ئایینی گەورە هەبوو، کە کاریان لەسەر دووركەوتنەوە لە ئەقڵیەتی باو، بەوا هانان بە ماف‌کانی ژن و یەفەمکردنی کۆمەڵگە و ئازادییە کەسیەکان و نەمانی ئەو هەندە ماناسی و یالیزمییە دەکردەوە، کە وەک مەدک لە شیعری ئەو کات بوونی هەبوو، بە ئاراستەی یاخیبوون و کۆمەڵگەیکی پشکوتووتر. بەیشە لە دوای ڕاگەیاندنی ڕوانگە، مەلاو سیمبولە ئایینییەکان کەوتنە دژایەتی ئەو گرووپە و وەک شاعیری نەمر شەرکەبکەس لە نووسینەکانیدا باسی دەکات، ئاگەر فرانسە هەریری فریایان نەکەوتبایە، ئەوا دوور نەبوو بە مەرگی خەیان تەواو بێت. ئەمە مانای وایە، لەکدانەوەیکی دیکە لە دەرەوەی شیعر و ئەدەبیات بە ڕوانگە و دامەزرێنەرانی کراوە. وەک شەرکە بەکەش لە پشکی کتێبی هەر سێ ژمارەی ڕوانگە کە دەزگای سەردەم چاپی کردووە دەڵێت:( ) . .(قوتابخانەی ئەمە، قوتابخانەی نەتەوە و ژیانە، قوتابخانەی ڕانوەستانە لە بزووتن و پشکوتن، قوتابخانەی هەچوون و یاخیبوونە لە ڕووی هەر کێت و زنجیرکدا، کە بیوەت بەرلە تەقینی کانی ئاواتی لە بن نەهاتووی ئەدەبیمان بگرێت نە گرتنی وێنەی فۆتگرافی و نە فرمسک ڕشتنی ڕەمانتیکییەکانە)

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ □□□□□□ □ □□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□ □□
□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ □ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□
□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□ □
□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□ □□□□□ □ □□□ □□□□□ □□□□□□□□□□ □
□□□□□□ □□□□□ □ □□□□□□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□. (□□□□□□
□□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□□□ □□□□□ □□□ □□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□ □□
□□□□□ □□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □ □□□□□□ □□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□□□□□
□□□□□ □□ □□□ □□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□ □ □□□□□□□□□□ □
□□□□□□□□□□□□□□□*) بەمەش گرووپی هونگە، شیعر لە دڕۆی ئەو فەمە شیعرییە دەبینێت، کە هەرتەنها هەهەندەکی هەمانسی و فۆتۆگرافی سادەی هەبێت، بەڵکو شاعیر دەبە یاخیبوو، هەشنگێر و جەنگاوەرێک بێت، لە دژی نەریت و ئەقڵیەتی دواکەوتوو، هەموو ئەو کەت و بەندانە تێکبشکێنێت، کە دژ بە ئازادیەکانی مرۆڤن. بەگومان لە هووی مێژوویی و دیکەمێنتاریەوە، ئەو ساغبێتەوە کە دامەزرێنەرانی هونگە هەریەک لە(جەلالی میرزا کەریم، شێرکۆ بێکەس، کاکە مەم بۆتانی، حوسێن عارف و جەمال شارباژێر) ین. هەموو مێژووی نووسراو و سەرزارەکی ئەمە، ئەوانە بە پشتەوانی هونگە دا ئەنێت و لە بەیاننامەی هونگەشدا ناویان هاتووە ***. بەیە ئەمە بۆتە مێژووەکی نەگۆ و دیار لە مێژووی قەناغەکانی شیعری کوردیدا. کە چی دوای پەنجا ساڵ لەو مێژووە، تازە (عەبدوڵا عەباس) لە وتارێکیدا کە لە گۆڤاری (وانەر) بەاوکراوەتەوە، دەت و دەیەوێت گومان لەو مێژووە بکات و مێژووەک لە سەر پشتی ئەو نووسەرە دیارانە بە خەی دروست بکات. وەک ئەوەی بیەوێت مێژووەکی نوە بنووسەتەوە. وتارەکەی ناوبراو، وەرای ئەوەی هیچ بەگۆ و ئەرگەمێنتەکی بەواهێنەری تێدا نییە، هاوکات گومانکردنیشە لە دامەزرێنەرانی هونگە و خە بە پاەوان نیشاندانی گرووپەکەیە. هەتا ئێستا، بەڵایەنی کەمەوە لەو هەموو کتێب و وتارە بە شومارانەی من لە بارەی هونگە خوێندوومنەتەوە، لە هیچ شوێنەک باسی ئەو بەەزە وەک یەکەک لە دامەزرێنەرانی هونگە ناکرێت. عەبدوڵا عەباس، کە نەوەی دوای اپەین ناینناسن و خشی هەتا ئەم ساانەی دوایی لە بەغدا ! هەر لە ەنامەی هاوکاری بووە، ئاگاداری مێژووی ئەدەبیاتی کوردی دوای اپەین نییە، کە چەن نووسراوەتەوە و کێن و کامانەن دامەزرێنەرانی هونگە، کە ناویان وەک شاعیر و چیەکنووس دەت و بزووتنەوەی هونگەیان اگەیاندووە. مێژووی هونگە و دامەزرێنەرانی، دیار و ساغکراوەیە کە کێن، ئیدی خە بە پاەوانکردن و دەستگرتن بە مێژووی ئەوانیتر لە پناو دروستکردنی مێژووەک بە خەت، ناتوانێت بەوا پهێنەر و لەژیکی بێت، بە تایبەتیش ئەگەر ئەو هەوەدانە لە هووی مێژووییەوە بە بەگۆ و

ئەرگەمێنت بێت و پشت ڕاستکراوە نەبیت. نازانم دوای پێنجا ساڵ، بۆچی ئەم بۆنەیە تازە دێتەوە ئەو مژووە بشوونیت؟ کە هیچ کام لە نەمران (شەرکە بکەس، جەلالی میرزا کەریم، کاکە مەم بۆتانی) لە ژیاندا نەماون، کە دنیام ئەگەر ئەوان بمابان، قسەیەکی تر و هەواڵێکی تریان دەبوو. بە داخەوە لەم ساڵانەی دواییدا، هەواڵدان بە خۆ بە پاڵەوانکردن و سینەوەی مێژووی ئەوانیتر چ لە ڕووی سیاسی، چ لە ڕووی ئەدەبی بێت، بۆتە نەریتێکی خراپ لە نێو ئەمەدا، بەو مانایەی باسی کەسێک دەکرێت کە خەی لە ژیان نەماوە، تا دەرفەتی وەڵام و بەرگری لە خەی هەبێت. بەمەش ئەمە لە بەردەم گوتنێک داین، کە مافی خەمانە گومانی لە بکەین و بە ناڕاستی بزانین. نووسەر لەو وتارەیدا، هیچ ئەرگەمێنتێکی نووسراو ناخاتە ڕوو، کە پشتڕاستی ئەوە بکاتەوە کە ئەویش وەکەی هەبووە لە دامەزراندنی ڕوانگە. تەنە پشت بە گەڵانەوەی زارەکی و یادەوەری دەبەستێت، ئەمانەش کەمەکی مێژووی نووسراو ناکەن و نێک هەر پشتیان پێ نابەسترێت، بەڵکو زەر لە خەڵکی بە هەڵبەستراویشی دەزانن. عەبدوڵا عەباس لە نووسینەکەیدا، باس لەوە دەکات کە جەلال، نەهاتنە ژەربایی پێشنیارەکی ئەو، کە وتوویێتی بەیاننامەیەک ڕابگەیەنن، کەواتا پرسیار ئەوەیە، بۆچی پێشنیارەکەی ئەوی نێت کردنەوە، بەڵام ئامادەبووە لەگەڵ شەرکە و کاکە مەم بۆتانی واژەی بەیاننامەکە بکات و ڕایبگەیەنێت؟ ئەمە مانای وایە هەر لە بنەڕەتەوە شتێک نەبووە بە ناوی نوکردنەوە و بەیاننامەی شیعری و ڕوانگە، تا ئەو کاتەی ئەو گرووپە ڕوانگە ڕا دەگەیەنن و خەیان وەک دامەزرێنەرانی ڕوانگە دەناسێنن. لە کۆتاییدا دەڵێم دوای ئەو هەموو ساڵە لە ڕوانگە و مردنی بەشێکی زەری دامەزرێنەرانی، ئەو مژووە بە گەڵانەوەیەکی زارەکی نە نوە دەکرێتەوە نە دەسرێتەوەش، مژوو ئەوەیە کە ڕووداوە نێک ئەوەی کە ئەمە دەمانەوێت، کەسانێک هەن مژوو دروستی کردوون، کەسانێکی دیکەش دەیانەوێت مژووێک بە خەیان دروست بکەن، نووسینەکەی عەبدوڵا عەباس لە جەری دووەمە، چونکە هیچ لەژیکێک لەوە دانییە دوای پێنجا ساڵ زیاتریش، تازە بێیت لە بارەی مژووی قەناغێکی ئەدەبی ئەمەوە بنووسیت و گومان بکەیت، کە بۆتە مژووێکی نووسراو، ئەرگەمێنتکراو و چەسپاو لە مژووی ئەدەبیاتی کوردیدا. تازە ئەو نووسەرە پێی خۆش بێت یان نا، کەس بە دامەزرێنەری ڕوانگەی نازانێت، بەڵێ باشتر وایە دەست بە مژووی ئەوانیتر نەگرێت! بەگومان حیکایەتی بار بەر و گوەدرێژکەش کەمەکی ناکەن، وەک ئەوەی ئەو لە نووسینەکەیدا بە لەدان لە ڕوانگەیکان هەنیوێتییەوە کە نازانم چەن بوەری ئەوەی هەبووە، ئەم باسە بە مانایە تێکڕا بە نووسینەکەی بکات.

سەدیق سەعید هەواندزی

- پەراوێز: هەرسێ ژمارەی گۆڤاری هەوانگ، کتێبی چاپکراوی دەزگای سەردەم زنجیرەی 572 سالی 2011.
- ئەم بابەتە لە ژمارە (137) ی پاشکۆی هزر و هونەری ڕۆژنامەی خەبات، ڕۆژی 24/8/2023 بڵاوکراوەتەوە.

هەونکردنەوەیەک:_ ئەم وتارەی ئەمە، وەک وەڵامێک بوو بە وتارەکەی عەبدوڵا عەباس، کە لە ژمارە هەشتەی گۆڤاری سەنگینی (وانەر) بڵاویکردەتەوە. نووسەر لەو وتارەیدا دوای پێنجا ساڵ تازە دەت دەیەوێت لە ڕێگەی هەڵگرانەوەی مەژوو، خەی بکاتە پاڵەوانی دروستبوونی هەوانگ. دوای ئەم وەڵامەی ئەمە، نووسەر بەکتەبەکی بچووک بەناوی (هەوانگ ناوی زل و دەی وەران) وەڵامی ئەو نووسینەی منی داوەتەوە. بەگومان من کتێبەکەی مامستام بینیوە، لە بەر سەرقاڵبوونمان بە کتێبێک لە بارەی پێشەوای شاعیرەوە، دەرفەتی ئەوە نییە وەڵامی ئەو کتێبەی بدەینەوە، بەڵام لە ئایندەدا، وەڵامی کتێبەکەی بە کتێبێک دەدەینەوە، بە ئەوەی بیسەلمێنین کە ئایا ئەو کتێبەی نووسەر، بەگوێرە بە ئەوەی لە دامەزرێنەرانی هەوانگەیە یا نا؟

شەڕی ئیسرائیل و حەماس بەرەو ململانێیەکی فرەجەمسەریی.. پارێزەر/ فەرمان محەمەد

شکست لە ئۆکرانیا و شکستێکی دیکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەنگاوە دوا بزماری تابووتی ئیمپراتۆریەتی ئەمریکا بێت. ٧ی ئۆکتۆبەر سیاسەتی ناوچەکە و ستراتیژیی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گۆڕی. ئەم گۆڕانکارییە لە سیاسەتدا دەنگدانەوە و کاریگەریی دوور مەودای دەبێت لە سەرانسەری جیهان، کە لە ئەنجامدا ناکۆکییەکان دەچنە ناو قەناغێکی نوێوە، هەر ئەمەش کە مەترسییەکانی هەڕەشانی شەڕکە

بەشوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات، شتێک کە لەوانەیە بەرەو دەرەوەی غەزە بکشێت.
هاکەشانی وەتانی دیکە، جیهان بەرەو شتێکی ناوچەیی و جیهانیی دەبات، کە لەکەوتەکانی بە ئەمریکا و ئیسرائیل بەتایبەتیی و جیهان بەگشتیی کارساتبارتر دەبێت. بەشداریکردنی هاستەوخۆی ئێران لە شتێکدا یان بە بەیاری خۆی یان بە هەڵبژاردنی ئیسرائیل بە لەدانی ئێران؛ سیناریۆیەکی چاوەڕوانکراوە، لە گۆڕینی ململانێی ئێستا بە ئاگرکەوتنەوەیەکی سەرتاپاگیر.
ئەو وێنە ناشرینانەی کە لە هەرشە دەندانیەکەی سەر غەزە بەرهەم دەهێن، پەیدەچێت بە تووندیی سنووردارکردنی دانوستانی ئاشتیی عەرەبیی-ئیسرائیل بێت تەنانەت لەگەڵ شازادەی جێنشینی سعوودیە، کە زەرترین خواست و بەرژەوەندیی کەسیی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە. بەپێچەوانەی فەرمانڕەواکانیان، هاوەڵانگیی لەگەڵ فەلەستین لەنەو گەلانی عەرەبدا بە زیندووییی ماوەتەوە، تەنیا دوو لەسەتی گەنجانی سعوودیی پشتگیریی لە ئاساییکردنەوە لەگەڵ ئیسرائیل دەکەن.
ئاگر ئەمریکا بەردەوام بێت لەشتێی نابەرانبەریی ئێستایی ئیسرائیل-حەماس، ئەوە ئاگرێی داییسانەدنی ئاگرێکی گەورە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چاوەڕوانکراوە، ئەوە نێک هەر لەووی سەربازیی و دیپلۆماسییەوە ئەمریکا لاواز دەکات، بەڵکوو چین و ڕووسیا وەک زلهێز بەشوەیەکی بەرچاو بەرز دەکاتەوە. هەموو جیهانی موسڵمانان لایەنگری چین و دژە ئەمریکا دەبن، ئەمەش ڕەنگە ببێتە هۆی داشکانی دۆلار و کۆتایی هاتنی پترۆدۆلار، کە ئەمەش بە واتای کۆتایی هاتنی هێژموونی ئەمریکایە لە ناوچەکەدا.

ئاڵۆزتربوونی دۆخی جەنگ

بەڵێ بەرچاوگرتنی شکستێ گەورەکە، بە تایبەت بە دۆزگەی هەواگریی ئیسرائیل، کە پێشبینیی هەرشەکی گەورەی لەم جۆرەیان نەکردبوو، نێک هەر بە تەواویی لە تاریکییدا بوون سەبارەت بە پلانەکان، بەڵکوو دیارە پێیان وا نەبوو هیچ شتێکی ئا لەم شێوەیە لەووی سیاسییەوە مومکین بێت، وا دەکات کە ئیسرائیل دەندانەتر مامەڵە بکات کە ڕۆژانە گەمارۆ و قەیرانیی مرۆیی لە غەزە بەرەو خراپتر و مۆرگساتر هەنگاو دەنێت، چونکە ئیسرائیل ڕۆژانە چەندین هەرشی ئاسمانیی بە سەر هاوەتیانی غەزە ئەنجام دەدات. هاوکاتیش هەرشی زەمینیی مەترسیی شتێکی زیادتر کردووە و زیاد لە دوو میلیۆن فەلەستینیی لە مەترسییەکی گەورەدا دەژین. نیگەرانییەکان لە زیادبوونداون، چ لە ناوچەکە و چ لە ئاستی نێودەوڵەتیی، کە جەنگەکە ئاگرێی زەرە فراوانتر بێت. بەیە بەرپرسانی ئیدارەی

بایدن، پلانی نائاسایی ئامادە دەکەن بۆ جەهەشتنی زیاتر لە ٦٠٠ هەزار ئەمریکیی کە لە ئیسرائیل و لوبنان دەژن.

هاکەشانی ئێران بۆ جەنگەکە

پرسیارەکە ئەوەیە، کە ئاخۆ ئێران بۆ نەو سیناریۆکە پلانکەش دەکرێت، کە پێگەی زلهێزی ناوچەکەیە؟

تەنیا دوو ڕێگە هەیە، کە ئێران بتوانێت شەڕەکە بڕەو ئیسرائیل ببات: بەشێوەی وشکانیی و بالیستیی. ئەمە وەک ئێران دوژمنەکی سوێندخواردووی ئیسرائیلە. هاوکات کەمێک گرووپی چەکداریی ژێر هەژموونی خۆی لە ناوچەکەدا دامەزراندووە و هاهەنانی پێکردوون، چەکداری کردوون و بەردەوامیش لە پشتیوانیکردنیانداید. گەورەترین و ناسراوترینیان حزبوڵڵای لوبنانە، جگە لەمە لێڕەگەی پرەکسیدەوە لە عێراق، سووریا و یەمەنیشدا ئامادەیی هەیە. بەیە ئێستا ئێران لە جەنگی بەوکالەتدایە و هەر جۆرە ئاگربڕکیش بە پاڵکەشکردنی هاستەوخۆی، ئەوە ئێستا ئاگربڕکە، تەنانەت دەتوانین بڵێین ئێستەم.

مەترسییەکانی فراوانبوونی ئەم شەڕە بۆ دووبارە لوگۆ لوبنان و سووریا

نیگەرانییەکان لە زیادبووندایە، کە شەڕی ئێستای نێوان ئیسرائیل و حەماس دەتوانێت فراوانتر بێت بە کردنەوەی بەرەی دووەم لەسەر سنووری باکووری ئیسرائیل لوگۆ لوبنان، چونکە لوبنان وەک مەترسیدارترین بەرەی دووەم دەناسێندرێت. بەڵام لەشکرکێشییەکی زەمینی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە، دەتوانێت ئەم هەوڵانە بکاتە شتێکی جێی مشتومڕ. حزبوڵڵا ڕەنگە شکستی کەی ئاگربڕی حەماس بە هێڕی سوور بزانێت و ناچاری بکات ڕەوشونی زەرتر بگرێتەبەر.

ئەمە مانای ئەوەیە کە گرووپەکانی وەک حزبوڵڵا، دەتوانن زیانێکی گەورە بە سوپای ئیسرائیل بگەیەنن، بە ئەنجامدانی شەڕەکی ناهاوسەنگ و تاادییەک بە چەکی تەکنەلۆژیای نزم و هەرزانتر، وەک فڕەکەی بەفڕەکەوان، نارنجەکی هاژەکیی و هاژەکی دژە تانک.

ئیسرائیل لەمژە هەشداریی دەدات لەوەی وڵامدانەوەی بە شەڕەک، کە حزبوڵڵای لوبنانی تێدابێت، بەرفراوان و مەرگساتر دەبێت. لە ئاگری حیساباتی هەڵەوە، کە لە دەرەنجامی بەردەوامبوونی هەرشی ئیسرائیل سەرهەڵدەدات، دەبێتە ململانێیەکی تەواو مەزن. هاکەشانی حزبوڵڵا بە شەڕەکە و لە ئاگری پەرسەندنی هەرشکانی ئیسرائیل، حزبوڵڵا دەتوانێت بەپێی ڕێکەوتی شەڕی ئیسرائیل و حەماس، حسابی خۆی بگەڕێت و شەڕەکە فراوانتر بکات و بەرەی دووەم لوگۆ ئیسرائیل

بکاتەوە. لەرەدا زەرەشت باسی لە بارودۆخ و کاردانەوەی شەقامی عەرەب و مسوومانکانەوە.

بەرەی شەڕ لەگەڵ سووریا

ئێستا سووریا ناوچەیەکی چالاکانەی شەڕی ئیسرائیل و ئێرانە. لە ماوەی چەند ساڵی ڕابووردووا سووریا چالاکترین گۆڕەپان بووە لە شەڕی سەبەر و بەردەوامی نێوان ئیسرائیل و ئێراندا. لە ساڵی ٢٠١٧ەوە حکوومەتی ئیسرائیل هێرشەزاردەی گەینی ئاساکانی بۆشداریکردنی لە سووریا هێرشەزارد و هێرشکانی بە سەر بریکارەکانی ئێران و بەرەش ئامانجە سەربازییە سەرەکییەکانی سەر سووریای خێراتر و زیادتر کرد. سووریا بە ناوچەیەکی چالاکی ڕووبەڕووبوونەوەی ئیسرائیل و ئێران دادەندرێت؛ بەیە ئاسەی کردنەوەی بەرەیەکی نوێ لەم شەڕەدا پێشبینیکراوە، بەو پێیەی ئێستا چالاکیی جووڵەی بەرچاو لەنێوان ئیسرائیل و ئێران لە سووریا لەئارادایە.

هێزەکانی ناوچەکە، هێرشکی زەریان کردووەتە سەر ئامانجەکانی ئەمریکا لە عێراق و سووریا و چەندین هاژەک (مووشەک) و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان لە یەمەن لەلایەن حوسییەکانەوە تێقەندراون و بەرپرسانی ئەمریکاش بە ئاشکرا نیگەرانن لەوەی کە یەمەن بەرەو نەو ململانێکە دەخزێت.

هێشتا تەمی ڕووداوە پەرسەندووەکان بە تەواوی بەرز نەبوونەتەوە. بەڵام ئەوە ڕوونە، کە لە ٧ی تشرینی یەکەمدا، جیهان بە هێرشکی شکستخواردوو بە سەر ئیسرائیل ڕاچەکی، کە گەورەتر لە پیرە هاربەر (بەندری مرواریی) یان ١١ی سێپتەمبەر، نەک تەنە لە دەرەنجامە ستراتیژییەکانیدا، بەڵکوو لە دەرەنجامە دەروونییەکانیشدا بوو.

پێشتر بینیمان حەماس دەتوانێت چی بکات، بەڵام حزبوڵا سێت هێندە شارەزاتر و ئامادەی باشتری هەیە. لە ماوەی دەیەی ڕابووردووا حزبوڵا لە سووریا شەڕی لەگەڵ ئەو گرووپانەوە کە لەلایەن ناتەوە، کە پێ چەک دەکرێن و پارەیان بە دابین دەکرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، بە پێچەوانەی حەماس، حزبوڵا خاوەنی چەندین چەکی ئاڵۆز و چالاکییە، وەک مۆبایل کروز و هاژەکی ڕێنماییکراو، کە مەودایە و دوورمەودان. لە کۆتاییدا، ئۆگەر سووریا و ئێران بەیاری پێچەککردنی حزبوڵا لە لوبنان و حوسییەکان لە یەمەن بدەن، ئیسرائیل ڕووبەڕووی دوو بژاردە دەبێتەوە: یەکەمیان شکست قبووڵ بکات و ئاشتیی هەبژێرێت، دووەمینیان دەستپێکردنی شەڕەکی سەرتاسەریی هەرەمیی، بە پشتیوانیی ئەمریکا و ناتۆ و بەردووەمانی لوبنان، سووریا،

عێراق، یەمەن و ئێران لێخۆبگرێت. هەرچەندە لە بژاردەی دووەمدا تەنیا هەنگاوێک لە جەنگی سێیەمی جیهانیی دوور دەبێت.
ماوەتەوە بڵێین، کە بارودۆخی شەڕی ئیسرائیل و حەماس لە ڕۆژ و هەفتەکانی داهاتوودا، خێرایی، هەڵسوکەوت و ڕەوتەوی خێیی دیاریی دەکات کە ئایا ململانێیەکە تەنیا لە ئیسرائیل و غەززەدا دەمێنێتەوە، یان دەتوانێت و دەبێتە ململانێیەکی بەرفراوانتر.

پارێزەر/ فەرمان محەمەد
ئیتالیا/ زانکۆی بۆلۆنیا

چەند تێزێک سەبارەت بە شەڕی غەززە.. حەمید تەقەوایی.. و: کاوە عومەر

١-شەڕی غەززە لە ڕوانگەی ئینسانیەوە تاوانێکی تەواو عەیارە. تەنانەت بە پێی ڕێککەوتننامەی جنێف، هەردوو لایەنی شەڕەکە چەندین تاوانی جەنگیان ئەنجامداوە. بەزووتنەوەی حەماس لە هەرشی سەرەتاییدا ١٤٠٠هاووڵاتی ئیسرائیلی کوشت و حکومەتی ئیسرائیلیش زیاتر لە ٢٣٠٠ مندالی لە کەرتی غەززە کوشتووە. لەم ڕوانگەیەوە ئەم شەڕە کارەساتێکە دەبێت بە زووترین کات ڕابگیرێت. بەڵام کوشتنی ئینسانەکان تەواوی کارەساتەکە ڕوون ناکاتەوە. لە سەردەمی ئەمەدا (لە سەردەمی جەنگی جیهانی یەکەمەوە تا ئەمڕۆ) لە هەموو شەڕێکدا هەرش کراوەتە سەر خەڵکی ئاسایی و مەدەنی و شار و ماڵ و ژیانی خەڵک . شەڕی ئێستاش لە زۆرێک لە شەڕەکانیتر ڕاستی ئەم دەندایەتیەی نیشان داوە. بەڵام قووڵایی ئەم دەندەیە کاتێک دەردەکەوێ کە هەڵوێست و سیاسەتی هەردوو لایەنی شەڕ لە بەرچاو بگرین.
٢-شەڕی غەززە لەووی سیاسەت و ناوەرۆک و ئامانجەکانی شەڕیشەوە بەتەواوی کۆنەپەرستانەیە. هەردوولای شەڕەکە، حەماس و ئیسلامی سیاسی لە لایەک و حکومەتەکەی نەتانیاهۆ و ڕەوتە ڕاستەو تونڕەوەکەیەوە لە ئیسرائیل لە لایەکی دیکەوە، دژی تاکە چارەسەری ئینسانەستانەن

بە پرسی فەلەستین، کە پێکهێنانی دوو حکومەتی خاوەن مافی یەکسانە . حەماس دیدوەت ئیسرائیل لەناوبەبات، حکومەتەکەی نەتانیاهەش دیدوەت پاش شەڕی 6 ڕۆژە، خاکی ئیسرائیل و هەژموونی سیاسی بە تەنانەت ناوچە داگیرکراوەکانیش فراوان بکاتەوە. شەڕی ئێستا درێژەپێدەری ئەو جۆرە سیاسەتە کۆنەپەرستانە و نامرۆڤانەیە کە ئامانجیان دواخستنی چارەسەری ئینسانیانەی پرسی فەلەستینە. ئەگەر لەم شەڕەدا تەنانەت هاوپەیمانێکی مەدەنیش نەکوژرابێت، ئەوە هەر شەڕێکی تەواو کۆنەپەرستانە و دژە ئینسانی بوو.

شەڕێکی تەواو کۆنەپەرستانە و دژە مرۆیی بوو.
٣دوای بەدەسەڵاتگەیشتنی کەماری ئیسلامی و پێکهێنانی حزبوڵا و حەماس، پرسی فەلەستین بوو بە ئامانجێک بۆ هاوسەزی فەلەستین و دژە ئیسرائیلیەتیی هەڵە ئیسلامییەکان لە گۆشنگایەکی ئایینی و ئەوپەڕی کۆنەپەرستانە. لە لایەکی ترەوە لە ئیسرائیل هەڵە فاشیست-ئاینیەکان دەسەڵاتیان بەدەستهێنا، کە چوارچێوەی ئایینی پرسی فەلەستینیان بە تەواوی بۆ بەرژەوەندی خیان و فراوانکردنی نیشتەجێکردنی جوولەکەکان و فراوانبوونی دەسەڵاتی ئۆهای ئیسرائیلیان بەسەر هەموو خاکە داگیرکراوەکاندا دەبینی. هەڵەکانی ئیسلامی سیاسی و هەڵە ئاستەو توندڕەوەکانی ئیسرائیل کە ناتانیاهۆ نوێنەرایەتیان دەکات لەم بارودۆخەی ئێستادا، لە ئاستیدا دوو دیوی یەک دراون، هەڵ بە یەکتر دەدەن و هەڵ لە تاوانەکانی یەکتر وەردەگرن. لەم چوارچێوە ئایینی-فاشیستەدا، پرسی فەلەستین هیچ چارەسەرێکی نییە. بە هەر جۆرە چارەسەرێکی ئینسانی و دادپەروەرانە بۆ کێشەکە، بە پلانی دوو دەوڵەتیشەوە، پێویستە ئەم هەڵانە لە نێو فەلەستینییەکان و لە خودی ئیسرائیلدا پەراوێز بخرێن و بە تەواوی دوربخرێنەوە..
٤-بۆ کەماری ئیسلامی و حزبوڵا و هەڵەکانی تری ئیسلامی سیاسی، دروشمی لەناوبردنی ئیسرائیل تەنیا لایەنێکی ئایدیۆلۆژی- ناسنامە و ڕیتوریکی-بانگەشەیی هەیە نەک کردەیی-سەربازی. ئەوان خۆیان دەزانن کە فەدانی ئیسرائیل بە ناو دەریا، هەروەک "گۆڕینی کەشکی سپی بە حوسێنیە"، یان "دەرکەوتنی ئیمام زەمام"، مەحاڵ، بەڵام بەردەوام ئەم دووبارە دەکەنەوە، چونکە لە ڕوانگەی ئایدیۆلۆژیەوە پێویستیان پێیەتی. (خامنەیی لەم دواییانەدا ڕایگەیاند کە کوشتنی خەڵکی غەززە دەبێتە هۆی پەلکردن لە دەرکەوتنی ئیمام زەمان و بەم شێوەیش فەدانە دەرای ئیسرائیلیان خستە ئەستۆی ئیمام زەمان!)
٥-ئەگەری بەر فراوانبوونەوەی شەڕ و تەوگلانی کەماری ئیسلامی لە شەڕدا نیە، بەڵام ئەگەر ئەم ڕووبدات، دەبێ سیاسەتی حیزبی ئەم و هەموو هەڵەکی شەڕشگێڕ بە چەکردنەوەی خەبات بێت بە ڕووخاندنی

کەماری ئیسلامی. "هەموو چەکەکان ڕووبکەنە حکومەتی ناوخە" دروشمی ئەمڕۆ لە کاتی هەڵسکردنە سەر کەماری ئیسلامی.
٦-لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕدا، دەندەیەتی حکومەتی ئیسرائیل زیاتر و زیاتر دەبەتە جێگای سەرنجی خەڵکی جیهان و خەپیشاندانەکانی دژ بە شەڕ دژ بە کوشتنی خەڵکی غەززە و داواکردنی دەستبەجێ کۆتایی هێنان بە شەڕەکە لە ئاستی جیهانیدا پڕڕەنگدەنەوە. ئەم خەپیشاندانە دژی کوشتنی خەڵکی غەززە و لەگەڵ داواکاریی کۆتاییهێنانی دەستبەجێی شەڕەکەدا، نەک بە بەرگریکردن لە حەماس. وەک خەپیشاندانە جەماوەرییەکانی خەڵکی جیهان دژی هەڕشی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بە سەر عێراق، ناڕەزایەتییەک بوو بەرامبەر بە لەشکرکێشی دەندانەیبە سەر خەڵکی عێراق و نەک پشتیوانی لە سەدام حوسێن.
٧- پێش جەنگ، حکومەتەکەی نەتانیاهۆ لایەن خەڵکی ئیسرائیلەوە ڕووبەڕووی ناڕەزایی بەرفراوان بووەوە. دوای هەڕشی دەندانەی حەماس، ئەم ناڕەزایەتیانە کەم بوونەوە، بەڵام لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕەکەدا، ناڕەزایی و تووڕەیی خەڵکی ئیسرائیل دوبارە سەرهەڵدەداتەوە. تا ئێستا شەڕەکانی ئیسرائیل لەدژی هەزە جەربەجەرەکانی فەلەستین و تەنانەت حکومەتە عەرەبییەکان بەخەرایی کۆتایی هات و بووە هەی سەرکەوتنی ئیسرائیل. بەڵام شەی ئێستا شەڕەکی دوورودرێژ و لەکەوتەی سیاسی بە وێنەی لە خودی ئیسرائیلدا هەیە. کەمپەگەای ئیسرائیل بەرگەی شەڕەکی درێژخایەن ناگرێت و بەتایبەتی لەگەڵ زیادبوونی قوربانییەکانی سوپای ئیسرائیل، خەڵکی ئیسرائیل لەدژی شەڕەکە و حکومەتەکەی نەتانیاهۆ دەتە دەڕەوە.
٨- خەڵکی ئێران لە دروشم و جموجۆڵی ناڕەزاییەکانیاندا دژی حکومەتی ئیسرائیل ناجوڵێن، چونکە نایانەوێت لەگەڵ سیاسەتی دژە ئیسرائیلی حکومەت هاوتەریب بن. کەماری ئیسلامی هەوڵ دەدات ئەم شەڕە لە خزمەتی پڕوپاگەندەی بەردەوامی دژە ئیسرائیل و خستنە ژێر تەکی بزووتنەوەی شەڕشگێڕانەی ئێستای خەیدا بقۆزێتەوە، بەڵام خەڵک بە تەواوی ئەو هەوڵانەی لەسەر شەقام و لە سۆشیال میدیا دەتکردەتەوە. شەڕشەکی گەورە لە ئێراندا دەگوزەڕێت و هەزی خەڵک و شەڕشگێڕان لەسەر ڕووخاندنی حکومەت چە بووەتەوە و بەم شەوێش هەر جۆرە هەوڵێک لایەن حکومەتەوە بە لادان و بەلادابردنی سەرنجەکان وکەشوهەوای سیاسی لە ئێران و جیهاندا، و هەر جۆرە بڕد دانان و شەوانەدن و سووکایەتیکردنی حکومەت لە دژی ئەو شەڕش پووچەڵ دەکاتەوە.
٩- لەدژی ئەم شەڕە، خەڵکی شارستانی جیهان لە ناوچەکە، لە دژئاوا، لە ئیسرائیل و ئێران و هەموو وڵاتان، بە دروشمی کۆتایی

هاتنی دەستبەجێی شێ، ئازادکردنی بارمتەکان، دادگاییکردنی ئەنجامدەرانی تاوانەکانی جەنگ لە هەردوو لایەن، و لە بەرنامەدا دانانی چارەسەری دوو دەوڵەت بەنە مەیدان. خەڵکی ئێران لە پشتگیی بزووتنەوەی جیهانی دژ بە شێی غەززەدا، هەم لە ڕووی ئەوەی کە کەماری ئیسلامی میحوەری بزووتنەوەی تیرۆریزمی ئیسلامییە لە ناوچەکە و جیهاندا پێیکی ئەم شێیە، چ بە هەی شێشی ژن ژیان ئازادیەوە لە ێیزی پشێوەدا وەستاون. شێشی ژن ژیان ئازادی سەری ماری ئیسلامی سیاسی کردەتە ئامانج و بە لاوازکردن و دواجار ووخاندنی کەماری ئیسلامی، گورزێک لە سەرچاوەی بزووتنەوەی ئیسلامی لێادەبەدەر کەنە پەرست لە ناوچەکە و لە هەموو جیهاندا دەدات. خەڵکی ئێران و هێزە ئازادیخوازەکانی ئۆپۆزسیۆن، پێویستە لەکەناری وروژاندنی ئەو داواکاریانەی سەرەوەدا.داوای بایکۆت وگۆشگیرکردنی جیهانی کەماری ئیسلامی وەک بکوژی خەڵکی ئێران و وەک پارێزەری حەماس و حزبوالڵە وهێزە تیرۆریستیەکانی تری ناوچەکە و جیهان بن.

١٧ ئابان ١٤٠٢، ٨ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٣

شوانی بەشایی.. عەبدولجەواد ئەلعوفیر.. و : نەژاد عزیز سورمێ

ئانەگەلی بەشایی
بە مەرگی بە پیتی ڕەحم
بە پێش خەم داوە ..
منم بەشایی بەرەو مەرگ دەبەم .
گوێ بێن ناکەم
گەر بێ ئەوە نەبێ جوانی پێ ببەخشم ..

برادەر!
هەوری ڕەشن
لە دێ دا دەبارن .
ئێمەش بە چەترە بچکۆلەکانمانەوە

ا دەکەین ..
جیهان بە شیعری خەمبارەوە
تەنگ بووە
ئەو ژنەی
بەسەر بالی بیرکەیەکەوە دەفڕ
بۆ ئەوەی نەبونی بکەین
خۆشمان ناوێ .
دڵمان
بەتەنیا
جێی مردووانی تێدا دەبێتەوە ..

(*) شاعیرێکی نوێخوازی مەغریبییە .
بۆ ئەسڵی شیعرەکە بڕوانە : ڕۆژنامەی (الزمان)
ژمارە 2854 لە 24-11-2007 لاپەڕە 10 .

خەڵکی ئێران پاشەکشێ لە ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناکات!.. عەبدولڕەحمان گۆورکی

خەڵکی ئێران پاشەکشێ لە ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناکات!
ئاوەدانەوەیەک بە سەر دیمەنی سیاسی ئێران لە ڕابردوو و ئێستا و داهاتوودا!
عەبدولڕەحمان گۆورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

خەڵکی ئێران تەنیا یەک ڕێگایان لەبەردەمدایە. بەرەوپێشەوەچوون لە ڕاپەڕین بۆ ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری. وەستان لەسەر ئەم ڕێگایە دەبێتە هۆی لەسەر کار مانەوەی ئەم دەسەڵاتە و هەر پاشەکشەکردنکیش دەبێتە هۆی هاتنەپێشەوەی بە چەندەهنگاوەک! ئەمەیش وەک ئەو فەرمولەی لە قوتابخانە سەرتاییەکان فێری بووین. واتا "خشتەی کە یان لەدان (جەمع یان زەرب) " کە بە لامانەوە گومان هەڵناگرێت.
هەر لەسەر ئەم وانەیەش خەڵکی ئێران هەنگاو بەرەو ئایندە

هەڵدەگرن و لەسەرد، گەشبین و دڵخۆش و بە ئومێدن و نەک هەر پاشگەز نین لە ڕووخاندنی دەسەڵاتی پاشایەتی و بەینی ئێو ڕێگا دوور و درێژی رابردوو، بەڵکو شانازی بە دەستکەوت و قوربانییەکانیانەوە دەکەن. ئەوان بەیاریان داوە تووڕەیی خەیان بەرامبەر بە دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی زیاد بکەن و ئەستایش بەدوای دەرفەتکدا دەگەڕێن تا بە هەمیشە دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە وڵاتکەیاندا لە گۆڕ بنێن!

ئێم دەستکەوتە گرینگە، ڕەکە لەگەڵ نەخشە ڕێگای موقاومەتی ئێران بە خەبات و تەکۆشان. موقاومەتی ئێران ستراتیژیی خۆی لەسەر ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری داشتووە کە شانەکانی شەشی لە ناوخۆ ئێرانن و بە دنیاییەوە بەرە هەنگاونانی گەورەتر دەچیت!

هەربۆیە لەژێر ڕۆشنایی دەستکەوت و ئەزموونەکانی رابردوو، خەبات بە کەتایپەهێنان بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران، داواکردن لە دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناڕەوایە. چون بە واتای وەستان یان پاشەکشە دێت لە هەنگاوەکانی رابردوو. لەم ڕوانگەیەوە هەندێ دروشم و داخوازی، ئەگەر لە سەرەتای ڕاپەڕینەکەدا تەومژاوی بوون، یان تەنانەت نەدەکرا خەتی لە بە دوور بگریت، ئێستا لەگەڵ سەرخستنی ڕاپەڕینەدا ناگونجێت و کاڵ و ناکارامەن. کەواتە دەرئەنجامی ئەمجەرە دروشم و داواکارییانە، درێژکردنەوەی تەمەنی دەسەڵات و دواخستنی ڕووخاندنی دیکتاتۆریێتە.

شەهەڵایسان و شەئنگەزی!

شارەزایان و کارناسانی مێژووی ئێران باش دەزانن کە هاتنە سەر کاری دەسەڵاتی مەزهەبیی لە ئێران، بە هەڵگیرسانی شەڕ لە دەروەی سنووردکان و بە تایبەتی لە وڵاتانی دراوسێ یان ڕژهەڵاتی ناوەڕاست دەستپێکرد. بە درێژایی مێژوو، ئێم دەسەڵاتە، مانەوەی خۆی بەستۆتەوە بە ئاژاوەنانەوە و شەهەڵایسان لە دەروەی سنووردکاندا! هەر بۆیە دەبینین کارنامەی ٤٤ ساڵەی ئێم ڕژێمە مەزهەبییە لەوانەوە لە نانەوەی شەڕ و ئاژاوە لە ناوچەکەدا. وەک نموونە لە عێراق، سوریا، لوبنان، فەلەستین، یەمەن و...

کەتایپەکانی حیسابکی هەڵەی گرنگ و مێژوویی!

ئەگەر لە سەرەتای دەرکەوتنی دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران، خومەینی وەک وەلی فەقیهی ئێم ڕژێمە، بە ڕێگەخۆشکردن بە هەرشکردنە سەر عێراق، داڕێژەر و دامەزرێنەری "نەخشەی ڕێگای مانەوە" بووە و توانیبووی بە کەڵک وەرگرتن لە هەستی ئایینی و نەتەوەیی، شەکەت هەڵگیرسێنێت و هەندێک کەسیش لەسەر مانگ بەدوای ڕووخساریدا دەگەڕان، بەڵام ئێستا، ئێم نەخشەی ڕێگایە، گەیشتووەتە کەتایی و، ڕووخسارێکی وا تەنانەت لە بنی بیریشدا وێنا ناکرێت!

لەم ماوەیدا، خەڵکی ئێران، بە خەبات و بەرخۆدان و خوێن و ئازارکانیان، سروشت و ئامانج و پلانکانی رژێمی ئێرانیان ئاشکرا کرد و کەمکەمگەی نەودەوڵەتیشیان لە مەترسی مانەوەی ئەم رژێمە بە ئاگا کردەوە. خەڵک و موقاومەتی ئێران لە بەرامبەر دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ویلایەتیی فەقیهیدا "نەخشەی ڕێگای ڕاپەڕین بە ڕووخاندن"ی وێنا کردووە کە ڕاپەڕینی ئەمدواییان، دواین ئەڵقەی بووە و بەڕاو ئاوەژووی دەچن ئێران بە هەمیشە لە دیکتاتۆریەت ڕزگار بکەن و ئەم خاکە ئازاد و ئاوەدان بکەنەوە.

چارەنووسی سازان لەگەڵ دیکتاتۆریەت لە ئێران!

بەم حیسابکردنە هەڵە گەورەیەی وڵی فەقیهی، دەتوانین بڵێین کە (سازان لەگەڵ دیکتاتۆری لە ئێران) یش گەیشتووەتە کۆتایی خۆی. چونکە گەڕینی ڕژێم و ڕووخانی دەسەڵاتی مەزهەبی وەک "داواکاری سەرکیی خەڵکی ئێران" لە بیروڕای گشتی جیهاندا تەمار کراوە و سازشتکارانی ڕژئاوایی ناچارن کۆتایی ئەم ستراتیژییە کوشندە و مەترسیدارە قبووڵ بکەن.

بەڕێز مەسعوود ڕەجەوی، ڕەبەری شۆڕشی خەڵکی ئێران لە یەکەمی ڕەزی مانگی گەلاوێژانی ئەمساڵ لە پەیامێکدا ڕایگەیاند: "سازان بەس. ئێستا کاتی ئەوە هاتووە چەخماخەکە لێبدرێت. لە بارودۆخێکدا خامنەیی بە مەبەستی پەردەپۆشکردنی ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران و بە پەی نەریتی ئاسایی ڕژێم، قەیرانی هەناردەی دەرەوەی سنووردارکانی ئێران کردووە و بە ئاشکرا لە ناوچەکەدا ملهوڕی دەکات، ئەمریکا و ئوروپا بە پەگوێکردن و سزای کاڵ و قسەی زارکی ڕێگە بە ڕژێم دەدەن پشێوی بکات. (سازان) و (بە کردەیی)، بە دوای سزادانی مووشەکی و چەکی فاشیزمی ئایینی و ڕازیبوون بە تەنیا دەرکردنی بیانناما بەس! ئێستا کاتی لێدانی چەخماخەکە و گەلاوێژ بە ٦ بیارنامەکەی ئەنجومەنی ئاسایش. پێویستە یەکێتی ئوروپا و بەریتانیا دەستبەجێ سوپای پاسدارانی خامنەیی بخەنە لیستی ڕەشەوە. دانی (کات) و (دەرفەت) بە دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شەهەلایسەنەری تیرۆریستیی لەسەر حیسابی دارایەکانی خەڵک و موقاومەتی ئێران، تەچووێکی زەر بە ناوچەکە و ئاشتی لە جیهان هەدەگرێت"

بەڕێز ڕەجەوی هەروەها وتی: بە داگیرکردنی عێراق بە بیانووی هەبوونی چەکی کەمکوژ و چەکداماینی ئەتۆشی ئازادیبەخشی نیشتمانیی ئێران، هاوسەنگیی ناوچەکەتان لە بەرژەوەندی فاشیزمی ئایینی و ئاخوندانی ئەتۆمی تێکداوە و لانیکەم دوو دەیەتان خستە سەر ژیانی ڕژێمی ویلایەتی فەقیهی. بەڵام ڕەڵە بەجۆرگەکانی ئێران بە چنگ و نینۆک و ددان، جومگە بە جومگەی ڕژێمی فریوکار و دژەمرۆی

خومەینی و خامنەیی لە ناو دەبەن".

راستییەکە چییە؟

حیسابەتی هەڵەی سازشتکارانی ڕژئاوایی، لە بەدنگبوون و بە کرداریاندا و، لە ئەنجامدا، چاوپۆشیکردنیان لە ئاسوار و ئاکامە زیانبەخشەکانی مانەوەی ئەم دیکتاتۆرییەت، تەواوکەری حیسابەتی هەڵەی وڵی فەقیهی دەسەڵاتداری ئێرانە کە ئێستا نزیک هەر ناوچەکە، بەکو بووەتە هۆشۆ بو سەر کەمگەی نودووەتی و زیاتر لە جاران، ئاسایش و سەقامگیری لە ناوچەی ڕژهەڵاتی ناوەڕاستی خستەتە مەترسییەوە.

ئەم ڕژەمە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ و، بەو پارە با هەنگاوانەی کە لەسەر دەستی سازشکارانی ڕژئاوایییەوە گیرفانی پێ کردووە، ، نزیک هەر سەرکوت و کوشتاری لە ناوخەی ئێراندا بە دامەزراوەیی و فراوانتر کردووە، بەکو لە قۆناغی کۆتایی مانەوەیدا، دیپلۆمات (نەخشە ڕێگای مانەوە)ی خۆی بە شێوەیەکی ئاسان و شەرمئەنگێزی و هەناردەکردنی قیرانەکان بە دەرەوەی سنووری کان پڕ پێ بدات و بە ڕێگەی تاقمە هاوتەریبەکانیەوە جێبەجێ بکات.

موقاومەتی ئێران هەر لە یەکەم ڕۆژەوە ڕایگەیاند کە ئەم ڕژیمە هەرگیز لە بەرهەمهێنانی چەکی ئەتۆمی و دەستوردان لە وڵاتان و هەناردەکردنی کۆنەپەرستی و تیرۆریزم دەست هەڵناگرێت. چونکە وڵی فەقیهی دەسەڵاتدار لە ئێران زێر باش دەزانێت کە گەر ئەم هەنگاوە هەڵنەگرێت، ڕاپەڕینی گەل لە ناوخەی ئێران دەچێتە قۆناغی کۆتاییەوە و خەڵک ئەوەی دیپلۆمات بەدەستی دەهێنێت. لە کارنامەی ئەم ڕژیمەدا تەمار کراوە کە لە سەرەتاوە، ئێستایشی لەگەڵدا بێت، شەڕ و شەڕخوازی لە لایەن دیکتاتۆری ئایینییەوە، هەمیشە ڕووکەشێک بووە بە سەرکوتکردنی ئازادی و سنووردارکردنی ڕاپەڕینە جەماوەرییەکان لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران.

دوا وشە!

دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران هیچ پێوەندییەکی بە کەمگەی نودووەتییەوە نییە و گرینگترین داواکاری خەڵک و موقاومەتی ئێران لە کەمگەی نودووەتیش هەمیشە ئەوە بووە کە واز لە پشتیوانیکردنی ئەم دەسەڵاتە بهێنرێت و هاوکاریی ئەم ڕژیمە دیکتاتۆرە نەکرێت. بە ئەوەی خەڵک و موقاومەتی ئێران حیسابەتی خۆیان لەگەڵ ئەم ڕژیمە ناشەرعیە یەکلایی بکەنەوە. چونکە ڕووخاندنی ئەم دەسەڵاتە تەنها لە سەر دەستی گەل و موقاومەتی ئێرانەوە مەیسەر دەبێت و بەس!

ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهی، دوای ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەتی پاشایەتی، خواست و داواکارییەکی ڕەوا و

بە مشتومڕی خەڵک و موقاومەتی ئەرانە و هەرگیز دەستهەڵگری ئەم داواکارییە نابن!

فێستیڤاڵی فیلمی "ئاسمان" بە ناوەڕۆکی هونەری ـ گەشتیاری لە شاری مەهاباد بەڕێوەدەچێت

مەنسوور جیهانی

یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی سەرئاوەڵای "ئاسمان" بە تایبەتمەندییەکانی هونەری و گەشتیاری لە لایەن ئینستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" بە بەرپرسیاری "ئیبراهیم سەعیدی" سینەماکاری ناودار و بەڕێزمووني کورد، لە شاری مەهاباد بەڕێوەدەچێت.

ئینستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" بە هاوکاری و پشتیوانی شارەوانی و کۆمیسیۆنی کەلتووری شۆڕای شاری مەهاباد، ئیدارەی گشتیی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامی پارێزگای ئازربایجانی ڕۆژئاوا و هەروەها ئیدارەی گشتیی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامی مەهاباد؛ یەکەمین خولی فێستیڤاڵی کورتەفیلم، سیناریۆ و فۆتۆگرافی سەرئاوەڵای "ئاسمان" لە سەر تەوەرەکانی هونەری و گەشتیاری لە شاری مەهاباد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەڕێوەدەبات.

ئەم فێستیڤاڵە، لە سەر بنەمای بردنەسەرێی ئاستی هونەری سینەما و ڕۆشنبیری و کەلتووری ناوچەکە، ڕاکێشانی هەگرانی گەشتیاریی لە شاری مەهاباد و ناوچەکە؛ لە سەرەتای مانگی سێپتەمبەری هەموو ساڵێک بە ماوەی ٤ ڕۆژ لە گۆڕەپانی سەرەکی شاری جوان و گەشتیاری مەهاباد بەڕێوەدەچێت.

لە فێستیڤاڵی فیلمی "ئاسمان"، بەرهەمە سەرەکی و لاوەکییەکان؛ هەموو شەوێک لە شوێنی سەرئاوەڵای گۆڕەپان و ناوچەی سەرەکی شاری

واتە "گەڕەپانی مەنگوڕان" لە ٢ سانسی پیشان دەدرێن و بە درێژایی ڕۆژیش، کەر و کەبووندەوەی پسپۆڕانە و ڤەرکشۆپی فێرکاریی بە ئامادەبوونی مامۆستایان و کارناسانی بەرچاو و شارەزای سینەما و فێستیڤاڵی بەڕێوەدەچێت.

میوانانی ئامادەبوو لە فێستیڤاڵ و ئەو گەشتیارانەی کە لە کاتی بەڕێوەچوونی ئەم ڕووداوە سینەماییە سەردانی شاری مەهاباد و ناوچەی موکریان دەکەن؛ بە شێوەی هاوکاتیش، لەگەڵ تایبەتمەندی و توانا فەرهەنگی و هونەرییەکانی ئەم ناوچە ڕەسەن و جوانە ئاشنا دەبن. هەر بەم بۆنەیەوە، بەرنامە لاوەکییەکان بۆ ناساندنی کەلتوور و ڕێشنبیری مەهاباد و ناوچەکە داڕێژاوە و پلانی بۆ داندراوە و بە درێژایی ڕۆژ، لە ناوچە جۆراوجۆرەکانی شاری ماهاباد پێشکەش دەکرێن.

دامەزراندنی ئەم فێستیڤاڵە، دوای ٤ ساڵ کاری کارناسی لە لایەن پسپۆڕانی ئێنستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" ئامادە کراوە؛ کە بە هاوکاری و پشتیوانی ئەندازیار "بابەک ڕەستەم پوور" شارەوانی شاری مەهاباد و هەروەها دکتۆر "ئاڕش شەهابی" سەرۆکی شۆرای ئەم شارە، بە دروشمی بردنەسەرێی ئاستی کەلتووری شارەمەندی و لە پێناو خوێقاندنی کەشووهەوای گونجاوی پەیوەندی نێوان خەڵکی و گەشتیاران بەڕێوەدەچێت.

لۆگۆی یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی سەرئاوەڵای "ئاسمان"، لە لایەن "مەنسوور محەمەدی" گرافیست و فێرگرافەری ناوداری مەهابادی دیزاینی بۆ کراوە؛ هێمای فێستیڤاڵ، لە نیشانەی مۆژوویی "فەقرەقا" Fakhrigah و تێکەڵاوێک لە فیلم و وەرچەرخانی ڕەوان لە بەستێنی شینایی ئاسمان، دیسانەوە پێناسەیەکی ساکار و مۆدێرنە لە شوناسی کەلتووری و مۆژوویی مەهابادە کە تیایدا هونەر پێگەیەکی تایبەتی هەیە. مۆژووی شۆنەواری بەردینەی "فەقرەقا" بۆ سەردەمی مادەکان دەگەڕێتەوە کە لە تەنیشت گوندی "ئیندرقاش" لە نزیک شاری مەهاباد هەڵکەوتووە.

ئێنستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان"، ساڵی ڕابردوو؛ یەکەمین خولی فێستیڤاڵی سیناریۆنووسی "لاو" لە پێناو ناساندن و بردنەسەرێی ئاستی سیناریۆنووسی ناوچەکە، بە سەرکەوتوویی و لە ئاستێکی گونجاودا بەڕێوەبرد کە هەواڵ و ڕاپۆرتەکانی ئەم ڕووداوە گرینگە سینەماییە لە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی سەرتاسەری ئێران و هەروەها هەرێمی کوردستان، پێشوازییەکی بۆنەی لێکرا و ڕەنگدانەوەی

بەربژاویی بەدواوە بوو.

بۆچوونی بەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتی فێستیڤاڵی فیلمی "ئاسمان".

تووڵەکانی پایيز.. ئیلهام موادی

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی دڕژمەرکەم بەجما
وانەکانی دەداریم لە ون بوو
ونبوو دڕژمەری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنێو بەتەی دڕکدا دەئافرێن و
چاوەکانم وەنەی پەڕفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بەیە لەهەر چاوترووکانێکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مۆشکمدا
خۆ خەیاڵەکە لەکناری هەر خزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ
حزر نیشتمانێکە لە ئەغر
ووە لە نشوییە گڵاڵەکانی خزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
تووڵەییەکان حزر دەبنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لەوم بە هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە و
چاوم مەمی هیوا کز کز ئەسووتێنێ
لە شوێنکی ئەم چیرۆکەدا
شەو بەیاری لەسەر قەدەغەیە
پیاسە تیسکە
شەقام لەخە بایی.

سنە
ئیلهام موادی